

Василь Чапленко

МІЙ ГОЛОС у ПУСТЕЛІ

Нью-Йорк

1979 р.

Василь Чапленко

МІЙ ГОЛОС У ПУСТЕЛІ

БЕЛЕТРИСТИКА Й ПОЛЕМІКА

Нью-Йорк

1979 р.

- 2 -

Василь Заплетенко

/ 1950 рік /

ВІД АВТОРА

Наявність в оцій книжці белетристики й полеміки зумовило те, що перша не надається для передруків у наших часописах, а другої не можна було надрукувати через нашу "самоцензуру". У б е л е т р и с т и ц і перші вісім дрібничок — це мої перші прозові спроби, і їхня вартість тільки історична в розумінні з м і с т у / с е л я н с ь к и й б а н д и т и з м , г о л о д 1922 р. н а П і в д н і У к р а ї н и / т а х а р а к т е р у м о є ї р а н н ь о ї п р о з и . А що це друковано за "радвлади", то цим можна пояснити й дещо з ідейної скерованості її, хоч почасти це були й мої тодішні погляди. Адже ця "радвлада" прогнала тоді з нашого Лівобережжя денікінців і дала мені змогу друкуватись по-українському. Етюду "Жеретія" я тоді, звичайно, не міг написати, дарма що ця тема муляла мене від 1919 р., коли ЧеКа вперше заарештувала мене. Я накидав цю річ нашвидку під заг. "У палаці смерти", коли мені було потрібне оповідання для мого ж. "Всесвіт". Пізніше я створив на цю тему "Спрагу безсмертя". Оповідка "Пропаше самоувічнення" не потребує пояснення.

П о л е м і к а в цій книжці — це моя с а м о о б о р о н а . Її зміст почасти може "ілюструвати" малюнок на обкладинці. Це моя с а м і т н і с т ь в еміграційному літературному середовищі, де можна бути "несамітним" лише тому, хто не дбає про власні погляди в оприлюднюваних текстах, а пристає до якоїсь партії або кліки /як це було в "МУР"-і, а пізніше — в в-ві "Сучасність"/.

Вперше напав на мене І.Кошелівець, хар-

кнучи на мою повість "Люди в тенетах", а потім — Ю.Шевельов. А мої "листовні друзі"-конформісти побоялися й у вільному світі "компромітуватися" дружбою з таким письменником, як В.Чапленко. Вийнятком у цьому розумінні був лише В.Сварог, що, як "неофіт" в українстві, не брав участі в боротьбі "поглядів", але він, на жаль, сам скомпромітувався "редагуванням" "Нових днів", а як я хотів уберегти його від самокомпромітації, він облив мене "помиями". А що я й сам літературознавець та критик, то я свідомий вартости своїх творів і не вважаю нескромним уміщеного в цій книжці "наслідування" Горація. Хоч тепер м і й г о л о с л у н а є в е м і г р а н т с ь к і й п у с т е л і, а л е я в і р ю, щ о в м а й б у т н ь о м у й о г о п о ч у є в і л ь н и й у к р а ї н с ь к и й н а р і д. У цьому розумінні тінь від постаті самітника на обкладинці може символізувати ту "тінь", ту "печат", яку покладе на розвитку нашого письменства і нашої науки моя творчість і наукова діяльність, всупереч просторікуванню Ю.Шевельова та лайкам В.Сварога й інших таких моїх "критиків".

Примітка. Статті, уміщені в цій книжці, писані різного часу і як самодостатні цілості, — через те в них наявні певні повторення.

В.Ч.

EXEGI MONUMENTUM...

/Наслідування Горація/

Я пам'ятник створив собі не з криці,
А з слова рідного, іскристого кришталю, —
Його не знівечать людці маленькі, ниці,
Хоч би гадюками з ненависти сичали.

Б Е Л Е Т Р И С Т И К А

ЗА ОНУЧЧИНЕ ДОБРО

Вже третій рік дід Іван слуге сторожем при Миколаївській кооперативній крамниці, вже третій рік не має рідної оселі й сім'ї. А чи ж не він то був господарем на все село? Чи не його ж то поважали всі селяни? Чи ж не він то був Іваном Павловичем, а тепер... тільки сторож, дід Іван.

Невблаганна гарячка задушила його єдиного сина з невісткою... Він лишився з десятилітньою онучкою на руках... Що робити? Господарювати не здатен уже сам; не зможе до ладу доглянути господарства, — розкотиться, розтринькається все. От дід Іван і наважився все майно вкласти до місцевого селянського кооперативу, думаючи таким способом забезпечити цілість онуччиного, як він казав, добра.

А щоб мати самому якусь роботу, якийсь певний притулок, він став за сторожа до того ж таки кооперативу.

— Не тільки чуже, а й своє доглядатиму, — казав він дядькам.

Оселився він в маленькій, у тому ж будинкові, що й крамниця, хатинці. Тут йому спокійно. Навіть маленька онучка не тривожила його: вона була смирна й слух'яна.

Сьогодні діда Йвана довго не було вдома: він читав "савтиря" по мертвому сусідові. Коли він прийшов, онучка уже спала. Було майже опівночі...

Прилаштувавши постіль, дід став молитися Богу. А молитися він любив уголос. Йому здавалося, що в такім разі він ширіше молився, тому що власним голосом одгочив всі думки-спокуси, які за тихої молитви неодмінно й завжди з'являлись в голові.

— А через те,— було каже він,— і Божові така молитва приємніша.

Проказував дід молитви так, як його ще мати навчила, і не розумів змісту їх. Та в його ніколи не ворушилося думки про значення незрозумілих слів; йому навіть і в голову не спадало, що він їх не розуміє.

Коли вони в молитві, виходить, там їхнє місце, треба їх проказувати. Пильнував тільки вимовляти їх так, як це робить отець Григорій.

Коли дід Іван жив у сім'ї, то не завжди щастило йому досхочу намолюватись: або він комусь заваджає, або йому перебаранчають. В останні ж три роки він утішався цим уволю.

Ось і сьогодні його голос лагідно, протягом, чисто так, як у отця Григорія, залунав по хаті. Напружено й уважно проказав дід "Во імня", "Царю небесний", всією істотою своєю обернувшись у голос і слух. Голос проказував слова, а вухо прислухалося до них і поза них майже нічого не могло чути.

Тількищо хотів дід проказати "Святий Боже", як ніби знизу, в підлогу щось грюкнуло. Рух підлоги сполохав молитовну увагу діда.

— Що воно? — подумав він.

Притишив голос. Не чути. Одна, дві хвилини...

— То так почулось...

Дід далі забубонів молитву. Коли знов стукнуло і зачергикало, наче пилкою...

— В крамниці... злодії! — догадавшись, йокнуло серце в діда.

Забув молитву, слуха. Справді, пилкою пиляє.

— Мабуть, підлогу... підкопались... Боже мій, що ж робити? — забідкався дід.

— Як підняти тревогу? Вийти страшно: напевне, коло дверей стоять... заб'ють...

що їм?... Сидіти краще... Хай грабують...
Що ж я їм зроблю?... Життя дорожче.

Раптом погляд його впав на піл, на унучку.

— А її добро!.. Не тільки чуже, а й наше... її... Все, що вона має,— опекла раптом думка.— Я умру, мені не жити, а вона — сирітка...

За стіною щось тріснуло. Дід кинувся до дверей, одчинив і — вмить надворі. Поночі...

— До воріт, на вулицю! — несвідомо промайнуло в голові.

Розітнувся постріл. Дід, поточившись, важко гепнув додолу.

— Що ти робиш? — почувся з темряви матюк.

— Я хотів налякати тільки, — відповів голос.

До діда наблизилась постать. Нагнулася, зворухнула. З'явилась друга.

— Що таке?

— Забив, мабуть, — ніяково, глухо бовкнула перша.

с. Миколаївка, 10.V.1920 р.

/ж. "Споживач", Січеслав/

ОЛІЯ

Малюнок

Вже пізно, а маленькому Павликові не спиться.

"Мамо, я їсти хочу", — бгикаючи, жаліється він матері. "Та що ж я тобі дам?" — трохи сердито спросоння обзивається мати, яка після цілоденної та ще й чужої полінки вже кілька раз засипала, але невгомне бгикання Павлика будило її. "Хліб будеш їсти?" — "Не хочу... сухий", — тягне

Павлик. Йому уявляється чорний, з остюками, хто-зна коли вже спечений яшник, до якого наче й слини нема в роті, щоб розмочити. "Так чого ж тобі?.. болячки ще чи що?" — вже зовсім сердиться мати. — "Не хочеш хліба — не голодний... Спи, кажу!.. А то, як візьму деркача"... "Як воно їсти-и"... — не вгаває Павлик, ковтаючи слину, щоб зовсім не заплакати.

Матері враз робиться шкода його. Як же! Цілісінький день дитина не їла нічого, крім черствого хліба. Сама хоч у людей обідала та й вечеряла, а воно ж бідне само дома сиділо.

Воно ж у неї одно та ще й сирітка...

"Цить, не плач, Павлику", — уже ласково звертається вона до Павлика. — "Я ж купила сьогодні олії..."

Завтра неділя; я буду дома і напечу пампушок"... — "І з часником?" — вмить радісно перебива Павлик.

Він раптом уявляє собі пампушки такі, які бачив колись у Кривенків. Слина вщерть заповнює йому рота і навіть тече через губу.

"Таких, як я бачив у Кривенків?" — питається він у матері. — "Еге, таких... А тепер спи".

Павлик притиха, але ще довго не може заснути.

З голови йому не виходять смашні, помазані олією з часником пампушки. А коли і засипа, то і в сні вбачає повнісіньку макітру їх, що так і плавають в олії. Він радіє і хоче взяти одну, найбільшу, але вона вмить перетворюється в гадючу голову і сердито сичить...

гадується, що́ — олія! Розплющує очі і бачить, що на лаві перед піччю стоїть ринка з олією і на всю хату шкварчить. Павлик аж осміхається. Схоплюється з-під рядна і плига з полу, щоб подивитись на олію... "Гріх невмиваному дивиться!" — попереджає мати. — "Умийся перше"...

Павлик бере кухоль з водою, але не може втерпіть, щоб, ніби ненарошне, не зазирнути в ринку. Олія, мов жовте жабуриння та до того ще й ніби жива, надимається, виганяючи наверх бульбашки, і пухкає, — аж чудно якось... Павлик набирає в рот води і хоче вмиватись над помийницею...

"Та чи на тебе не тріщить?! — гримаси мати. — "Іди на двір!" На дворі схлюпнувши, як попало, на обличчя води, Павлик повертається до хати. Мати проказує йому Богу, і він примощується на лаві близько біля олії.

Олія уже перешумувалась, стухла, не ворухиться більше, але й тепер спокусливо приваблює й нюх і очі.

"Що, як би покуштувати?" — наклывується в Павликовій голові думка.

Мати за чимсь виходить з хати.

— "А й справді покуштую; мати ж нічого не знають", — під впливом нагоди уже виразно хочеться Павликові. — "Треба хліба дістати з полиці". Він схоплюється, на ноги на лаві ж. Лава хитнулася, і — трах! Ринка котиться додолу. Павлик так і терпне... Щось дрібно-дрібно йому сипиться по спині.

Ринка, розгойдавшись, розлива олію великою плямою по долівці. Павликові здається, що та пляма розпливається-вимальовується в сердиту, з довгим носом пику.

Рипають двері... "Хі-і!" — сплескує мати руками. Павлик ще не розуміє всього, як уже дебелий, давно йому знайомий держак гепе-катує по спині і скрізь. Він га-

ласує, мов несамовитий, і котиться з лави додолу, скільки сили є дригаючи ногами і хапаючись руками за гарячі дотики деркача. Гнівno зажекавшись, сама ледве не плачучи, мати кидає злочинця під лаву.

"Та як же ж таки так? га?" — ніби схаменувшись і висловлюючи думку: "і дитина голодна і олії нема", — промовляє крізь сльози вона.

А Павлик тільки кричить...

Отямившись нарешті, мати розтирає олію на долівці і потім сажає у піч пампушки.

А Павлик все плаче та плаче. Не обзиваючись до нього ні словом, мати вже й приборку в хаті кінчає; витяга з печі пампушки — сухі, без олії... Тільки обмівши з них попіл качиним крильцем, кладе на столик. Потім, насипавши ще пісного борщу у миску, байдужим голосом, не сердито ніби кличе Павлика: "Годі тобі рюмсать, іди їж".

Павлик боязко вилазить з-під лави і, ще хлипаючи, сідає біля столика. Йому знову хочеться їсти. Бере чорну, суху пампушку і, запхавшись на увесь рот, уминає, крадькома нюхаючи смашний олійний пах, що довго ще стоїть по хаті.

"Споживач", Січеслав, 1920 р.

МЕЛАНЧИНЕ ПОКАЛІЧЕННЯ

Малюнок

Аж на світанку, коли найміцніше все на сон знемагало, на Шпаків у балці хутір наскочили ті, що по вікнах лазять...

Їм треба зодяги, взуття, грошей; вони можуть, вимагаючи цього, — у п'яти свічкою припикати, під нігті голки заганяти, бороду вищіпувати по однісінькій волосиночці, і ще багато дечого вони можуть.

Вони й роблять таке літньою́ пори — як заливається розтопленою скляною масою день; як люди в ротах язиками лемішки місять, шкаралущою сухою беруться губи, ніс лущиться, як горіх; як у ночі застигає склиста маса, забарвлюється на сизі мороки і як піт рясно розливається солоними потоками — тоді люди, як у купелях... Душно літньою́ ночі спати в хаті, алеж у новій хаті міцні двері, віконниці з прогоничами.

І того вся Шпаківська велика сім'я спить ув одній хаті.

А воно ж душно! Випари розіпрілих людських тіл, "пахощі" перетравлюваної великій кількості в шлу́нках цибулі — цього повно у хаті. Дід Шпак, лежачи аж біля порогу /найсвіжіше ж там!/, смикнув крізь сон носом — і штурхнув злегка під бік хлопця-унука, замурмотів:

— Легше, Луцю! Безстрамник: як той вовк, куриш...

Меланя чмихнула, теє вчувши, та й знов: спати, спати... Аж пахне — так спати хочеться! Меланя — наймичка, і завтра до корів їй найраньше треба встати. Спати!

Дід перевернувся на другий бік і знов захріп важким клекотом.

А в вікно щось стукає, добивається:

— Меланю, Меланю! відчини...

— Га? Що? — обзивається спросоння Меланя. — Га?

— Це я, Митько Загреба. Відчини!

— Митько? Ось зараз!

Ліньки зі сну подумати — чого? з села? — аж пахне, так спати хочеться!

Та й чого там: Митько ж... Ще вкупі корови пасли.

— Ти, Митьку? — питалася вже в сінях і відщіпала міцні защіпки, важкі засуви.

— Та я ж. Од матері заніс ось...

Схопили, затулили рота, поволікли від

хати геть.

Бахнув збоку постріл з обрізу — знепритомніла Меланя...

.....

Розбійники шапарювали в хаті.

.....

Сонце заспане зводиться — зводиться ліниво — і раптом ужахнулось, щось угле-дівши на Шпаковім подвір'ї — вжахнулось і навіть таки повище в небо: дощем посипалась його оздоба, золоті бризкальця променясті, кривавцями впали на землю, на Шпакове подвір'я у посвідку людям... А мертвих у хаті не бачило.

Рудько виспавшись, вилазив з-під комори /ледащо — не собака! нічого не зна він.../ і зараз завищав, завив: розкинувши руки, аж під комору головою лежала Меланя, очі розплющила — прокинулась од голосу Рудькового.

Що з нею? що?

Глянула на Рудька — собака впізнав очі. Підповз на череві, став лизати кров на обличчі, на шиї, долі навкруг голови.

Не розуміла Меланя. Подумала: "А де ж Митько?"

Газ."Зірка", Січеслав, 1921 р.

БАТЬКІВСЬКІ СЛЮЗИ

Рахіль плаче
о дітях своїх.

Етюд

Круком-вороном прилинула звістка — люди сказали, що сина в бою забито. Дали докази певні до того, немає сумніву: вбито.
... Ой, убито-вбито, закинуто в жито...

Тільки не прикрито червоною китайкою його личенька, а лежить він десь роззутий, роздітий... Бо нащо убрання мертвому, коли його й живим не хватає?..

Зі звісткою разом завітали до вбогої селянської хати: розпука, сльози, страждання. Плаче мати, ламаючи руки, — ридає; плаче дівчина, сестра вбитого, і захлинається від крику найменша дитина, дивлячись на старших. Не плаче тільки батько, Джура Кирило. О, він витримає! Нерви в нього з міцної сириці — нап"ялись, аж бринять, але дарма! Всередині, в грудях щось клекотить, болить, тиснеться наоколо, але не заплаче!.. Лише досадно: чого хоч ота мати так розголосилась — ніби душу шматує?! Ще дітей поперелякує...

Щоб не слухати голосіння, пішов на подвір"я. Дійшов до комори, дивиться: двері зачинені, ключ од засува стримить удірці — все, як слід... Чого йому треба? Нічого... Повернув до клуні. На копиці соломи побачив косу, наготовлену ще вчора для сьогоднішньої косовиці.

"Бач, люди жнива вже починають", — нарешті отямився він.

Скинув косу на плече і пішов у поле. Ішов поміж жатами, пшеницями, ячменями. Врожаїсті, вони стінами обступали вузенький шлях. Обважніле колосся повагом гойдалось на своїх хистких стеблах і статечно кивало на дорогу. Кирило йшов — і не можна було розгадати, чи він думав що, чи ні. В голові його панувало знеладдя. Зустрічні люди вітались, але він не одповідав. Не зчувся, коли опинився коло своєї ниви. Чого він прийшов?..

... І розіслалось перед ним довгим — довгим ланом його власне життя. Та тільки не колосся буйне пишається на ньому, а бур"яни, бур"яни... Та й ті гіркими смутками оповиті, як туманами.

... На віку, що на довгій ниві, всього переведеться... Всього, всього зазнав Кирило на своїм віку, а лиш добра не бачив. Має дружину, має діти... мав єдиного сина...

Щось шарпонуло десь, полосонуло бо-лем... Нелюдський зойк вихопився з грудей — і Кирило, поточившись, упав на пшеницю.

Лежав ниць і плакав, і плакав. Сльози всього життя важким розтопленням оливом капали на сухий ґрунт і пропікали його наскрізь.

"Але що ж це таке?" — розпачливо горіло в голові.

"Так же не можна! Я ж не винен"...

І враз люттю закипіло його серце:

"Я ж віддячу, помщуся!"

Кому? Народові? Революції? Що за них поліг син головою? Ні, панам-катыгам, бо їхня куля хлопця приспала...

Глухо дзенькнула коса, зітнувши стиглий, похилений колос...

Над розлогими ланами золотих хлібів підвелася могутня постать месника, й погрозою смерті блиснула зброя — коса зловісно.

Газ. "Зірка", Січеслав, 1921 р.

ЖИВА ІГРАШКА

Оповідання

Дивовижні, чарівничі малюнки снів увірвалися — Оленка прокинулась. Розплющила очі: в хаті вже день. Налляв повну хату радісного сяйва і яснє, сміється, аж очі сліпить. Знову заплющилась. Ще не розвіяні сні знов обгорнули її пишним серпанком — м'яко, вколисуюче. Як живі, встали знов ясні привиди ночі. Гойдаючись на

хвилях, стали линути кудись... Радісно, тепло. Приємна, сонна втома обтяжила тіло, тулила до брудної, але, як кубелечко, теплої постільки. Ліньки вставати...

З-під полу війнув вітер, підкинув з долівки пух, пір'я, — на всю хату, як навіженна, киркнула, закудкудакала квочка. Оленка аж жахнулась. Голосне кудкудакання, як буря, шарпонуло уривки снів, — перелякані привиди золотими хмаринками зникли, пропали кудись. Сполохані курчата підняли пискотняву, цявкання, мов з мішка хто сипнув їх.

— Чого вони? — затурбувалась Оленка. Метнула ряднину, якою була вкрита, і як не була на полу.

Курчата перелякано бігали по всьому підпіллю. Сіла почіпки й, ніби дзьобом, стала дзьобати пальцем по долівці:

— Ціп-ціп-ціп! Ціпоньки — ціпи!..

Курчата побігли до неї. Кругленькі, пухнаті, як мнячики, втішно замахали кучими крильцями, задріботіли маленькими ніжками.

Оленка засміялась.

— Ціпоньки-ціпи...

Глянула в куток, де ночувала квочка. Чорненьке курчатко безпомічно плазувало по долівці та цявкало так жалібно — жалібно. Змагалось на ніжки, а вони розсовувались протилежно від себе — не могли втримати крихітного тільця.

Полізла, взяла в руки. Посадовила на долоню.

Як усі ж: і очка, й дзьобик, і крильця такі малюсінькі, такі чудні... А на ніжки не стає.

Чого воно? Підводить, становить — ні. Третій вже день живе, а не ходє... Ті он як бігають!

В хату звійшла мати.

— Що ти там їм робиш? Не займай!

— Нічого, мамо... Я тільки гладю по спинці, злегенька гладю.

І ніжно гладила долонею м'якенький пушок. Тонісінькі волосинки ніжно лескотали, і їй було приємно від того.

— Гляди, не наступи якого, — остерігає мати.

— Ні. А чого воно, мамо, не ходє?

— Що?

— Курчатко.

— Бо калічка... Віднеси його, закинь кудинебудь.

— Навіщо?

— А нащо ж воно буде мучитись? З його однак нічого не вийде.

Шкода Оленці курчатка, але мати каже — треба коритись.

— А куди ж його?

— Ну, "куди"! На вулицю абощо...

— Там візьме хтось або затопчуть.

— Ну, то що! Закопай, щоб не топтали, — вже нетерпляче гримає мати.

Постояла Оленка, подумала. Далі вийшла з хати, понесла.

Сіла на причілку, проти сонця. Весняне сонце линуло на неї чистим, запашним літеплом, — обполіскує, вибанює; щирим золотом своїх променів шарудить лескітно по стриженій голівці, по плічках — утішає її. А вона не зважає на те — сумна, замислена. Раніш так любила соняшну ласку: цілі дні пробувала під його спекою... За це красномовно свідчить її засмажене, смугляве, як у циганяти, обличчя. А тепер не помічала ні сонця, ні радощів блакитного дня. Всі її думки, всі чуття забрала до себе безщасна калічка.

Нап'яла на коліна подолок сорочини, посадила в пелену курчатко. Вмостилося воно, химерно розчепіривши крильця, і скалить проти сонця чорні намистинки-оченята.

Думала Оленка:

— Як же його закопувати, коли воно живе?

Було жалко-жалко. Хотілося плакати.

— Бідне курчатко!..

Взяла тріску, що лежала біля неї на землі, стала копати ямку.

Поволі, ледве ворушаючи руками, довбала м'який піскуватий ґрунт. Робила, як нехотя...

Враз щаслива думка, як полегкість, шибнула в голівці:

— Щоб не придушити, треба покласти зверху на ямці дощечку, а на неї вже землю..

Добрий настрій, бадьорість повернулись до Оленки.

— Сидітиме, — думала далі, — а я буду носити йому їсти...

За хвилю ямка була готова. Посадовила в неї курчатко, як у гніздечко. Накрила тріскою-дощечкою. Зверху насипала могилку, приплескала долонями. Хай сидить...

Сама сіла збоку. Люблячим поглядом голубила могилку, що допіру зробила.

— До вечера посиде, а там принесу їсти.

Пригадала, що з учорашнього ще дня, від обіду, сама нічого не їла. Їсти так захотілося! Аж занудило... Що ж робити? Матері хоч не нагадуй — сердяться:

— Де я тобі візьму?!

Батько вчора зранку пішли на село, щоб за материн платок виміняти хліба... Хоч би вже швидче прийшли! А то ж їсти!..

На видочку її молодім, дитячим, але скулім, живим смутком одбилася мука. Виразно, як у старої. Була ще мала, дев'яти років, — а вже знала те, що слід знати лишень дорослому. Сувора доля навчила розуміти, що то є хліб, який смак у ньому.

Батьки її були бідні, ледве-ледве перебивалися, здобуваючи насущника шматок. Жили на краймісті великого міста, куди прийшли із села. Раніш, до революції ба-

тільки працював на фабриці, заробляв дещо... Але в останній час роботи не було. Єдиним засобом до прожиття стала "спекуляція". Доводилось "спекулювати" посліднім, раніш загорьованим збіжжям. Тільки але ж тяжка така живуха!

Оленка розуміла це, хоч була й мала. Через те боялась обридати матері. Справді, де вони візьмуть! Сиділа, сумувала. Раптом обличчя їй надійно проясніло, — радісний усміх прогнав смуток з його: кілька разів вона випрохувала хліба у селян, що йдуть на базар. Може, й тепер...

Легко схопилася й швиденько пішла на вулицю. Стала на бурківці. Ось йде підвода. На гарбі з січкою сидить дядько.

— Дайте хліба шматочок! — звернулася до нього.

— Но! — махнув батогом дядько. Проїхав.

— У, який противнючий! — закипіло на серці в Оленки. Сльози образи заблищали в оченятах. З невимовною ненавистю дивилася в потилицю дядькові, що, спокійно помахуючи батогом, злегка підгуцикував на м'якій сидінні.

Хіба вона винна?... Та коли ж їсти хочеться...

Йдуть другі. Дядько й тітка.

— Тіточко, дайте хліба! Хоч шматочок!

— Бідне, — забалакала тітка: — ото ж воно голодне!

— Іди на!

Дала чималий окрасць.

— Спасибі! Мерщій жадібно припала зубами до хліба. Пішла, сіла під двором — і їсть. Хліб такий добрий, аж солодкий трохи... Кусала потрішку, щоб надовше стало. Поїла й крихти, що лишилися на долоні. Ще б їла...

Кинула поглядом по вулиці. Біля одного двору вгляділа двох дівчаток. Хто во-

ни? Ще не бачила таких... Допитливість опанувала її. Треба довідатись! Попрямувала до них. Дівчата сиділи на лавочці й роздивлялись якусь книжку. Гарно зодягнуті в біленьких бриликах, одна в блакитнім, а друга в рожевім платтячках.

Як ляльки! На землі біля них стояв коник на коліщатках: з хвостом, з гривною... Біля мордочки — мотузочка, повід. Нестемнісінько, як живий!

Оленка підійшла, взяла за повід.

— Не руш! — сердито крикнула одна з дівчат.

Оленка здивувалась: така гарна й така сердита!

— Чого?

— Кажу, не займай! — підвелася й тупнула ніжкою дівчина.

Оленка розсердилась. Почуття заздрості мішма з образом здратувало її. Викликаючи змірила супротивницю поглядом.

— Диви яка! Думаєш — боюся?

Дівчина хапливо кинулась до коника.

Оленка відскочила, схопила камінь.

— Олю! Олю! — перелякано верескнула друга дівчинка: — Не руш її, тікай: вона босячка!..

Оленка кинула каменя додолу. Свідомість перемоги відбилася в русі, в усій її постаті. Дівчатка здалися якимись жалюгідними, маленькими.

— Пхе, які... Не бачила вашої цяцьки, — зневажливо промовила. — Дурепи! Думаєте — візьму? В мене є краще...

Що ж у неї є? Як мить, пригадала все, що мала: самоділкова лялька, бляшана скринька і... Що ж іще? А, курчатко! Квочка з курчатами було єдине, що мали її батьки й вона. Кривеньке ж курчатко було тільки її...

— У мене є живе курчатко. Он що! — гордовито, свідомо своєї незалежності, ки-

нула вона.

— Покажу їм. Хай не задаються...

Швидко, скільки мочі, побігла до двору. Поспішно розгорнула могилку, обережно підняла дощечку. Курчатко сиділо. Злегенька, щоб не придушити, взяла в руки. Але... що за знак? Воно не держить шийки, не сидить навіть. Заплющило очка, не ворухиться. Торкнула пальчиком, поворухнула — ні!.. — Що з ним?..

І зрозуміла: воно було мертве. Боляче стислося дитяче серце. Хвиля болю давучко застряла у горлі. Стало гірко-гірко. Розчаровано, тяжко заплакала. Затупила видочок руками, і гарячі-гарячі сльози полилися крізь пальці.

Журнал для дітей "Червона калина".

Січеслав, І.ХІ.1921 р.

О Д И Н

З натури

— Цигане, чого в тебе сорочка товста?

— З достатку.

— А чого вона така коротка?

— З останку...

Народна приказка.

... Семен Гавега жде потяг. Щоб не дати зівка, стоїть увесь час на пероні. Стоїть, мов отетерів, на одному місці і раз-у-раз позирає в той бік, що в його вказують полиском-мигами далеко випрямлені рейки. В тім боці на крайнебі блискучими скалками випромінюється свіжоранкове сонце.

Далечінь іще напівсонна, новим днем голубіє, умиває росю своєю голубоцвітові скарби.

З широко прочинених дверей "багажною" м'ягко пахне рогожами, в'янею.

Якби не нагла потреба почухатись, Семен би стояв камінно, а відтак знизнув — ворухнув плечима, щоб тернути по спині одягом.

На ньому руда-руда та ще руда, добре витерта й присмажена на сонці сірячина, або — краще назвати — "френч", що, правда, за останньою модою скраєний із грубого овечого сукна. Сю одєжину, запевне, не на Гавеґу на Семена шито, і хтось інший ізносив усю першу красу, а сей тільки доносив, — і рукава покороткі, і сама надто вже куца. Семен у ній скидається на цибатого болотяного птаха; поглядає Семен між людей — і здається: поводить сторожко чорногоуз своїм дзьобом, хоче дзьобнути та не осмілиться...

Штани рядняні, шкарубкі, як чобітна шкіра своєї, селянської чиньби — вони зовсім не туляться до тіла і незручно та незграбно обгортають Семенові ноги. Справді, мабуть, тільки чухатись зручно такою одєжею, а ходити... леле, та й годі! І стоїть собі смирно, слухняно отакий побідома — Гавеґа Семен, селянин із села...

... Сонце ранкове радісно милується чистенькою, святково зодітою публікою, що, сподіваючись на потяг дачний, спокійно, рівно помагає побіля вокзалу. Поважні та пишні, озброєні ознаками великої гідності, портфелями, помагають бухгалтери /головні й неголовні/, "зави", "помзави" і т.ін. Панни чи, може, пані, станом тонкі /є й навпаки/, волоссям чорняві /а є й рудаві/ тільки трішечки після ранішньої туалети припудрені, "ізячно" дибають по рівному асфальті перону, тримаючи двома пальчиками

гарнесенькі торбинки-редикюльчики.

Веселі, радісні: негадки їм, мабуть, по своєму життю!..

— Валька, гадость ты такая! Што же ты не зашла ко мне?

Щасливе, хороше привітання — дзвінкий цілунок голосно-соковито цмокає в чистім, срібнодзвоннім повітрі.

... — А у мене бил Жоржік! — додає пізнія пташка по-тайности. Далі стала жваво розповідати про нові пахощі L'origan, що їх вона мала купити за всяку ціну...

Не гурт-то-часто, але є: новонарощеними черевцями, притовщені статечно розминаються з іншою публікою послідовці НЕПти.

... А над усіма щораз вище видряпується сонце, щоб накинути цікавим оком N-ських красунь та послухати жвавої, говіркої гутірки веселих людей.

А на пероні чисто, охайно підметено й побризкано водою.

— Харашо! Не хуже, как при старом режиме, — нюхає повітря і завважає з приводу цього головний бухгалтер.

— Да, великалєпно, — згожується неголовний.

... Семен Гавега зібрався поїхати на місто, на базар: треба в торгувати хоч на обіхідок грошенят, — ото ж і наважився за ціле літо... Він цупко тримає трудящою правицею оклунок з картоплею, що стоїть долі, біля його ніг, у лівій теліпається сивий скрутень часнику. Добра картопля та й часник не поганий, — аби лиш продати!..

... Та ось уже й потяг здалекі обзивається — виткнувся чорною головою з-поза будівель і зглуха по рейках одгрімує.

Каса учула тривогу, прокинулась, лупнула заспанним оком — відчинилось віконце.

Людці, кому потрібно /решта залізничники/, поставали в чергу.

Семен перелякано кинувся й собі — сто-

їть і тремтить, немов його пропасниця б'є: а що як грошей не вистачить?!

Спитати б ось цього, вусатого, що попліч стоїть — та коли ж він такий неприязний! Ще засміється /вороже й гидливо, як сміялись уже/, що не по-панському промовив...

Ні, що не буде — не треба питати...

Як подавав гроші, руки тремтіли, немов їх що смикало в плечі... на лихе, бо касир повернув назад гроші: мало. А де Семен міг більше над те, що мав, узяти?!

... Потяг, учувши три швидкі бевкання — бев-бев-бев! — станційного дзвінка, вирушає далі, а паротяг, як поважний німець-курець люлькою, попихкує: пи-хи, пи-хи...

Тоді Семен складає постанову: іти пішки.

"Пішки — не буде замішки", гадючкою ворухиться гіркеньке в його голові.

Підтрусює на плечах зручніше оклунок і, висякавшись для полегкості на чистий асфальт перону, іде в путь-дорогу, бадьоро і шамко чалапкає слідком за хвостатом машиною. А машина, що повезла людей, уже загинає ліворуч свій перед і спішить сховатися за кругле коліно колії, за будівлі.

... Бо де мав узяти більше грошей Семен Гавега?

Газ. "Зірка", Січеслав, I.XII.1923

ПРО ВДОВУ МАКАРИХУ

Пісня побутова

... Весна — не всякому весна, не всякому весела. Гіркий біль пригадала вона удові Макарисі: вмер весною торік чоловік її, сиріт лишивши. Вмер — бо голод кова-тав тоді кволих людей, а Макар був слабкий

з бідування.

І отак-о тепер... І волає тепер:

— Ой, прийми ж мене до себе у сирую землю!

А весна... Весна в повнім цвіту, як дівка на відданні...

Ой ти, веснонько горда та пишна, хто здобуде прихильність твою?

Тільки сонце, одвічний зальотник, сміє все залицятись до тебе... Йому що? Воно сонце — і вічно /одвіку й довіку/ зігріє.

... Та скорбіє село. Ще манячать примарами кістяки обдертих будівель: ото спогад голодного року. Ще чорніють руїни, лиха спадщина чварів та війн.

І стовпи обгорілі, мов ченці, відбувають покуту і моляться в небо.

... Нишпорять дбайливі мужички, як жуки у гної, стягаються знов на достатки. Годі безбач іти невідомо куди: вони люблять сьогоднішні справи.

Треба діяти щось. Хоч половиною знов догодуюсь, а все ж:

— Гей, сусіде, поїдем!

— Куди?

— У Полтаву по коні...

І ведуть конячки, як драбини, худі, та мужички веселі-веселі: худібчина — добро.

Револуція? Геть, не нагадуй! Є земля — і квит.

Змагається, ще кволо борсається малий відсоток тих, що в "комнезамі", у "ячейці", та й ті поволеньки спускаються на дно, у гущу. Бо шкіл нема, книжок...

Бо злидні... злидні ж прокляті!

... Село. А навколо полове жито та зелена рута-ярина приятелюють з високим, делікатним небом.

Далечінь — ген, далеко: там посіяла удова Макариха свій ланок невеличкий.

Засіяла та...

ще ж удівонька і на лаві не сіла,

а вже кажуть люде, що пшениця
поспіла...

Врожаїстий хліб кланяється, упрохує свою
господиню, вдову Макариху: шукай, мовляв,
косарика, та ще й доброго. Вітер клонить,
стебла не ламає — вільно, широко по ла-
нах гуляє...

Лагодять-лагодять мужики косарки, а
хто — косу. Клепають-викліпують, щоб яс-
на, щоб гостра була зброя хліборобська.

Дзвоном-гуком заглядає по хатах від-
рада, та ще сіре село, бо ще вбоге...

Макариха дістала у клуні з-під стріхи
старого серпа: заржавів і тупий, бо — по-
кидьок.

Оглядає його вдова: треба, ой треба
збираться й собі!

А сльози котяться по зморшках щік, а
сльози — смутки великі; було в неї колись
і посіяно й поорано...

І знов:

— Звідки буду тебе виглядати — чи з го-
ри, чи з долини, чи з високої могили?!

А Семенко малий підійшов і угледів —
збентеживсь:

— Мамо, мамо — чого ви? І припав до
колін і став пильно-пильно в очі зазирати.

— Бач, косити пора... Я серпа вже го-
тую... В горлі яшник застряв: ой, дитино,
дитино!

І схопився Семенко, та враз, як ста-
рий:

— Я, як виросту, буду, як тато колись,
— не серпом, а косою коситиму!..

Б Р А Т

Психоестюд

Сестро моя, лелієнько біла,
Скажи мені, де ж ти ся поділа?
О.Федькович.

Так стоїть у книзі життя Юхимового.
А скоївся такий притрапунок за голод-
ного року.

... Ніч — твань мокра, важка, непрозо-
ра. Багата ніч на сльоту, на пільму — і
залляла тим брудом геть чисто все, світи
залляла...

Хто скаже, що весна недалеко — ось-
ось весна? Хто скаже?!

Сніги зійшли, а як день, як ніч ідуть
дощі, течіями, світовою заливою ллються.
І розкис, розмісився ґрунт у повсюдне, без-
межне багно...

А заливши ніч брудом увесь світ, ще хо-
че налити, напхом напхати в рот, у ніс, у
вуха й очі — хоче доконати самотнього
подорожнього. Моторошно такої ночі в по-
лі, важко тьопатися пішому-пішаниці шля-
хами-багнами, — важко. Та ще й сили...
виснажив голод Юхима, хорошого хлопчину
молодого. Був у дорозі аж три місяці, да-
леко був... Поневірявся, як пес, як ско-
тиняка — не людина; що жив надголодь —
одно, а що по три дні в роті крихти не ба-
чив — жакливо!.. І врешті вибився оста-
точно з сили...

Дивиться Юхим у темряву, напружує зір
— баньки болять, а нічого не видко. Сто-
їть отак перед носом чорна гуща, з голо-
вою у ній Юхим, але не плаває в ній, бо ва-
жезним тягарем висить на ногах дно — шлях.
Бо й руки власної, що ось тут при плечі під-

несена, що держить мішок, оклунок із борошном — і руки не можна добачити. Знає тільки Юхим, що та рука тонка, суха, і в пальцях кісточки наскрізь просвічуються. Знає, що й з лиця, що з тіла спав за дорогу...

"Такий худий", — подумав собі, — "що й Устина, гляди, не впізнає"...

Таж бадьорився ідучи: несе ж пуд борошна! А як підмішувати чогось, то надовго вистачить на їх двох — на його й Устину.

Двоє їх. Отак і живуть собі удвох уже кілька років, як zostались сиротами.

Сестра... Юхим спробував вимовити вголос:

— Сестриця...

Якимось чаром, рідною ласкою забренило-зашелестіло слово. Щойно в дорозі, як занудьгував сильно, навчився він називати Устину отак-о... А перше ніколи не називав так, лише — Устина.

— Сестронько єдина!.. — вимовив він любосно і тужно.

Сестрі сімнадцять років, йому — дев'ятнадцять. Але він покаже, що здатен урятувати сестру від голоду... О, він покаже, урятує!

І підтруснув клунок на плечі втішено, щасливо: борошно ж!

Хоч і болів хребет, хоч і нарізав плече...

—

... Напружує зір Юхим — не видно. Але чує: собака загавкав — штовхнув хрипкими звуками, брудоту ночі ісхитнув. Плями тіннявими забовваніло село...

"Близько, близько!"

Пішов швидче — переступав уперто, взято. Аж наперед хилився — немов волік за собою щось важенне, як гора...

Їхня ж хата з цього боку, скраю — не-далеко!

Ой зрадіє, ой зрадіє ж Устина... Голодна, певне...

І не почувалось утоми, знесилля...

Але чого ж то в хаті світиться? Чого вікно, як нахабне око, підморгує, невчасно світячись? Невже Устина не спить?... Так пізно?

Дивом дивувався Юхим, як підходив, підлітав на крилах літака до рідної хати.

— Чого ж не спить?!

І мерщій до вікна — щоб стукати... Не міг не глянути попереду, і...

Сів на призьбу, опустив клунок — щоб звести дух!

Чи то показалось? Може він хворий?... З дороги? Одначе, сидів, не хотів дивитись... не міг.

Протирав очі: баньки боліли; в голові щось, серце...

Гавкнув десь пес — раз, два... Ніч почула, але ще впертіше посунула на той єдиний звук свою гущу, а воднораз і на Юхима; взялася бризкати на його з пульверизатора дрібно-дрібно: дощ...

Нараз Юхим підвівся — очайдушно, рішучо. І прикипів лицем до шибки — брало його очі на себе те, що в хаті діялось...

Хотів рідну душу ізбагнути, навиворіт вивернути — щоб ясно правда на очі стала! Хотів клясти! простити! воскресити!.. Хотів сестру свою знайти... Та в хаті не було сестри...

Було їх двоє в хаті. Пізнав одразу, миттю здоровенного, волячої породи Чорниша, почув хрипкий сміх його... А на колінах в його повія... вродниця велика повіятая!

В одній сорочці, що не ховала, а зна-

дно виявляла пругкеє тіло, стегна — гадюкою гнучкою оповила товстого вона ласуна, виймала очі поглядом; і стрічний погляд був масний, п'яний...

Кулею в тім"я на очі стала Юхимові справа: чинила перелюбки повія!

Ноги скволіли, підігнулись — сів.Не-самохіть.

Ніяк не мислив, лише втямки:

— Чорниш, Чорниш... Багатій тутешній.

Підскочив, мов опечений, Юхим та в двері хекнувся... головою; блаженський засув одлетів... У сінях! Стукнувся об одвірок у хату, і став на порозі... Став і крикнув тужно:

— Устино!!!

Грім упав на Устину, розколов їй: уста скривилися на сміх, а в очах — жах...

А Чорниш:

— А, товариш Юхим... З приездом!

І показав проїдені зуби, жовті...

Вимкнувся із хати Юхим, та за клунок, та од хати:

"З жиру... не голодна!.. Нащо їй моє загорьоване?!"

Спотикнувся, вдаривсь: колодязь. Важко бовкнув оклунок у глиб, у воду — вкинув.

Взявся в ноги, щоб бігти... і пішов назад, у степ, світ-за-очі... На мить завагався був, за двором, не вулиці: "Устино"...

А втім — однаково! Взяло за серце нестерпучо.

— Однаково! — крикнув він на весь голос розпачливо... І знов швидко-швидко пішов у степ.

А на подвір'ї бігала розпатлана сестра, квила, як та чайка. Гукала-промовляла:

— Вернися!.. Купив він!.. За хліб мене купив...

Упала серед двору, ридала.

"Нова громада", Київ, 1924 р.

ЖЕРЕТІЯ

Етюд

Пам'яті мого діда Юхима

Дід Юхим спинився, приголомшений: вулицею вели заарештованих. Може, серед них і його внучок, його Василько?

Ноги дідові підігнулись, руки затрусились. На очах наринувли сльози.

... Може й його ведуть отак серед білого дня — що всі бачать, як злодія, як душогуба!

Заарештовані йшли збитою купою, як вівці, аж на ноги один одному наступали. А навкруг матросня, усякою зброєю обвішана, з багнетами в руках.

Але Василя серед цих заарештованих не було. Тільки ж вони, ті матроси, мабуть, знали, де та "обичайка". І дід кинувся до найближчого, що проходив повз нього, клацаючи об мостинець важкими підкованими черевиками.

— Кудя прьош?! — ревнув на діда матрос і наставив рушницю.

Дід Юхим відхитнувся, нога спотикнулася об край хідника, і він гицнув на розпечений асфальт. Сів, підкинувши в одній руці ціпок, а в другій вузлик, що ніс Василеві. Мало навзнак не перекинувся.

А страшний гурт пішов далі, дзенькаючи зброєю, гупаючи ногами. Тільки збиті вітром від їхньої ходи соломинки ворухнулись, як живі, і лягли знов на мостинець,

блискаючи проти гарячого літнього сонця.

Над дідом Юхимом спинився якийсь чоловік, допоміг звестися на ноги.

Чоловік спитав діда, чого він до того матроса йшов — не можна ж підходити близько, як ведуть заарештованих. Дід сказав, що хотів спитати, де "обичайка". Але чоловік не зрозумів. Тільки, як дід пояснив, що до тієї "обичайки" взяли його онука Василя Китастого, той догадався, що дід шукає "чрезвичайку". Догадався — й злякався: їхню ж розмову могли підслухати перехожі. Проте таки пояснив притишеним голосом, куди йти.

Це було недалечко, і дід помалу туди подибавав.

Біля "чрезвичайки" товпилися люди, здебільшого жінки. Їх вряди-годи по одному, по двоє пропускав усередину вартовий, теж матрос, перехрещений на грудях і спині скорострільними стрічками.

Тут було тихо. Цю тишу порушували тільки горобці, що, гріючись проти сонця на будівлях, на акаціях, вицьвірінькували так мирно, наче поблизу, на цій вузькій відлюдній вулиці ніякої "чрезвичайки" і в заводі не було. І люди, що купую товпилися біля входу, були мирні, тихі, покірні...

Навіть матрос, що пропускав усередину людей, іноді жартував, особливо, коли пропускав дівчину чи молодицю.

Але було страшно. Моторошно було. Тут же, у цьому домі, з заграбованими вікнами, урядувала ненатла жеретія-смерть. Її не видно було, але всі знали, що вона там є, страшна, ненажерлива. Сидить у своєму страшному кублі і вимагає жертв та жертв.

Тихо... І враз, на доказ того, що смерть таки урядує, десь усередині, за прочиненими трохи дверима розітнувся несамовитий жіночий крик:

— А-о-о...

І зразу ж за цим криком один з вартових виштовхнув тую жінку надвір. У руках у жінки була чоловіча шапка. Проста селянська, смушева. І ту шапку жінка держала обіруч, тиснула до грудей, як щось найдорожче. То була шапка її чоловіка, яку їй видали разом з повідомленням про розстріл того, хто її носив.

Люди тісніше стиснулися в черзі. Боязко оглядались на жінку, що билася в риданні, припадаючи до кам'яної стіни. Кожне немов сподівалось, що й на нього може впасти такий удар. І вже заздалегідь ізщулювалося перед тим ударом.

Довго стояв дід Юхим у мовчазній черзі. Нарешті матрос пропустив і його. У довгому коридорі стояли ще вартові, і один з них показав дідові, куди йти, в які двері. У тій кімнаті, куди дід зайшов, нічого не було видно за тютюновим димом. Але той дим проймало сонце, що цілим потопом лилося у великі вікна. Та от дід побачив "чекістів". Один підійшов до нього — озброєний, кучерявий, в кашкеті набакир. Високе галіфе та краги робили його ноги схожими на журавлині. І він хитався на тих високих ногах, поклавши руку на кобуру при кульші. Чекав, що новий відвідувач скаже.

Дід сказав, що прийшов, щоб його вбили.

— Як?!

Біляві брови на плесковатому обличчі полізли вгору. Оглянувся на другого "чекіста": мовляв, чи ти розумієш?

Дід Юхим сказав удруге, що хоче і просить, щоб його розстріляли... Його розстріляли, а онука, Василя Китастого, випустили...

— Мені вже 71, я вже нажився на світі, а йому 19... /Сльози бризнули з очей/. Ще тільки починає жити... Молоде таке, як дитина. Він за Україну... Учився в "ахтиту-

ті", а тепер узяли...

Аж тепер "чекіст" розшолопав, чого цей дід прийшов. Його білобриве обличчя налилося кров'ю і він люто гукнув:

— За Україну?.. Контрреволюціонер... Марш! Бо ми й тебе, і онука разом...

Дід упав навколяшки.

— Розстріляйте мене, старого... благаю вас!..

"Чекіст" стусонув старого ніском чобота в груди, і той похилився, зів'яв, як мертвий.

— Викинути гада! — гукнув, прочинивши в коридор двері, "чекіст".

До кімнати вбігло двоє вартових і, вхопивши непритомного діда за ноги й руки, понесли надвір, кинули на хідник. Перегодом один з них виніс дідів ціпок і вузлик.

Довго лежав дід, бувши не при тямі. А тоді очуняв, роззирнувся. Побачив свій ціпок та вузлик, узяв їх і став підводитися.

— Онучку мій! Васильку! — шепотіли старечі уста. — Я ж хотів за тебе вмерти, а вони, бач, не хочуть моєї смерти... Їм треба молодих... молодогої крові...

А як устав, не пішов зразу: стояв і дивився на страшне кубло жеретії-смерти. Дивився без надії на високі вікна, чи... не побачить якось свого онучка.

Аж нескоро пошкандибав помалу геть.

ПРОПАЩЕ САМОУВІЧНЕННЯ

Сумна оповідка

І. Як один письменник хотів себе увічнити

Що не кажіть, а, кінець-кінцем, кожного письменника до творчості заохочує не що як с п р а г а б е з с м е р т я . Он же й Тарас Шевченко в своєму "Заповіті" писав, щоб його "не забули пом"янути незлим тихим словом". Після смерті, сказати б, у в і ч н и л и . . .

Підлягав такій заохоті й український еміграційний письменник Грицько Моклиця, що з огляду на неестетичне, одержане від рідного батька прізвище та свій великий український патріотизм підписувався під своїми творами псевдонімом Олесь Україненко. Це останнє його літературне прізвище виникло, либонь, під впливом псевдоніма "Леся Українка". Ну, але в такій "неоригінальності" нічого доганного немає: є письменниця з таким патріотичним псевдонімом, — то чому не може бути з таким псевдонімом і письменника? Між іншим, московські цензори до якого часу /свят! свят! свят! коли б не наврочити!/ не заборонили цього "націоналістичного" псевдоніма згаданій письменниці, замінивши його псевдонімом "Альонушка Радянка" або що.

Якщо говорити про Грицька Моклицю — Олесь Україненко, то треба сказати, що він став відомий серед української еміграції у вільному світі не тільки через цей свій патріотичний псевдонім, а й через невсипущу працюваність у царині й властивої літературної творчості /поет, прозаїк, драматург/ і літературної критики. Посприяла його ще зажиттєвій славі й його надзви-

чайна рухливість. Видавши якусь свою книжку, він обов'язково їхав у подорож. Він об'їздив усі скупчення українських емігрантів на широких просторах Америки й Канади. Місцеві українські патріоти скликали до якогось народного дому чи клубу публіку, перед якою він сам або запрошені місцеві акторки /якщо такі траплялись/ читали його твори. Ну, і успіхи його були не тільки в тому, що йому щиро плескали навіть ті, що його творів не розуміли, а й у тому, що тут же розкуповували його книжку.

На жаль, такі сприятливі можливості із спливанням часу почали й для такого талановитого письменника, як Грицько Моклиця — Олесь Україненко, виразно зменшуватись. Це ставалося в наслідок природного процесу — вимирання того покоління української еміграції, яке прибуло до згаданих двох країн після Другої світової війни, а їхні діти в наслідок соціальних законів швидко ставали "американцями" та "канадцями" і вже не цікавилися навіть творами таких талановитих письменників, як герой нашої с у м н о ї о п о в і д к и .

/Це, між іншим, уже один із моментів у семантиці епітета "сумна", — інші моменти прийдуть пізніше. Автор ужив тут у незвичнім значенні слова "прийдуть", згадавши один епізод із його харчування в українській харчівні в м. Кракові за німецької окупації цього міста. Харчі там, зрозуміла річ, не могли тоді бути дуже добрі, але одного дня "директор" харчівні вийшов звідкись там і звернувся до харчівників: "Панове! Завтра п р и х о д и т ь зупа, — так не забудьте принести з собою ложки". Отак у цій оповідці п р и й - д у т ь і інші моменти значення епітету "сумна"/.

Така пришвидшена зміна еміграційної

ситуації для українських письменників примусила й Грицька Моклицю — Олесь Українєнка подумати про якусь увічненнє своєї цілком заслуженої літературної слави, безсмертєя увічності. А як саме це зробити, підказав нашому героєві той факт, що чимало українських емігрантів /необов"язково тільки письменників/ умирали також із таким бажанням — з бажанням увічнити себе й після смерти. Тож у наслідок цього виник окремий український цвинтар, що ставав виразно українським національним Пантеоном. Такі спрагли безсмертєя люди ще за життя купували собі місце на цьому цвинтарі, причому після смерти поруч лягали всякі українці, партійні й безпартійні, бандерівці й мельниківці, західняки й східняки, греко-католики й православні, оскільки, як відомо, смерть мирить усіх. Поза цим Пантеоном залишалися тільки ті нечисленні одиниці українського роду, що були безвірники. А ставалося це не через те, що вони не хотіли лягати поряд із своїми побожними компатріотами, а через те, що їм не продавали місць на цвинтарі, вважаючи їх, либонь, за нечистих та негідних бути похованими й увічненими в цьому українському Пантеоні.

Правда, й серед греко-католиків був один майже парадоксальний вийняток, що сам не захотів лягати на цьому, в основному православному цвинтарі /бо його започаткували православні українці/. Це був галицький радикал Матвій Стахів, який у Старім краю був безвірником, але на еміграції так "покаявся", злякавшись можливого Страшного суду на тім світі, що звелів себе поховати на суто греко-католицькому цвинтарі. Але це був, кажемо, тільки один вийняток.

Славний ще за життя український пись-

менник Грицько Моклиця — Олесь Україненко був православний і цілком побожний східняк, — тим то він охоче й легко придбав собі на цьому цвинтарі місце.

Але що таке "місце"? Мертва земля, та й годі. Може, його просто закопають у цю сиру землю, а зверху поставлять дерев'яного хреста, що з часом згниє. Або, може, якісь американські школярі-вандали, випробовуючи свої молоді сили, вихитають того хреста з землі та й закинуть, ганяючи собак. Такі школярі в Америці дуже часто для розваги вибивають вікна в тих школах, де вчаться, — то які перешкоди можуть для них бути на цвинтарі з беззахисним дерев'яним хрестом? Та й такі явища можна спостерігати на американських цвинтарях...

Ніхто не скаже, що він, цей вільний український письменник в Америці, не мав рації у своїх побоюваннях. Ну, але коли хтось поважно думає про у в і ч н е н н я свого ймення, а тим більше літературної творчості, то аж ніяк не виключене, що він щось таки та придумає. І Гриць Моклиця — Олесь Україненко таки дав собі з цим клопотом раду. Він вирішив ще за свого життя спорудити на купленому місці собі пам'ятник з чорного мармуру, відповідно цей мармур оформивши, а головне — викарбувавши на цьому вічному камені написа з інформацією про свої заслуги для рідного українського народу.

А що він був людина ділова, не якийсь там мрійник, то незабаром на тому купленому клаптикові землі була поставлена відшліфована до сонячного блиску /хоч і чорного/ стела, а в неї вмуровано його власне поличчя, вилите в бронді. На цьому поличчі мистець-скульптор зобразив не так схожість з оригіналом, як велич надхненного барда-співця свого народу: ан-труа-катр, чоло й очі д"горі. Сам оригінал, тобто жи-

вий ще письменник Грицько Моклиця — Олесь Українченко, був свідомий того, що такої вроди й можливостей на його обличчі в дійсності не було, — але хто — так він думав — перевірятиме в майбутньому був він такий красень чи ні? Навіть якщо український нарід у майбутньому й захоче перенести його тлінні останки на Україну, то й тоді ніхто цього перевірити не зможе, бо, як відомо, з мерців у ямі залишаються тільки кістяк, череп з відповідними дірками, де були очі, ніс, рот. Он же, кажуть, коли переносили останки Івана Франка з місця першого його поховання до збудованого пізніше за проєктом С. Литвиненка пам"ятника, то його, Франкові останки, пізнали тільки з рудих вусів, що не зітліли. У нашого ж героя вусів не було, він усеньке своє життя голив їх, та якби й були, то це не була б його прикмета, бо він не був рудий.

Ну, але про те, що під чорним мармуром на українському цвинтарі лежать останки не чиї, а таки його, славного письменника й літературного критика Грицька Моклиці — Олесь Українченко, мав свідчить викарбуваний у мармурі напис.

А під скульптурним поличчям викарбувано таке: " О л е с ь У к р а ї н е н к о /справжнього прізвища не згадано, бож це був пам"ятник письменника, а не звичайного смертного, що фізично й біологічно походив від якогось там батька Моклиці-В.Ч./, український поет, прозаїк, драматург, літературознавець і літературний критик. Нар. 1902 р." /року смерти не було, бо ще було невідомо, коли він помре - В.Ч./ . А нижче був ще й інший текст, а саме: "Своїми творами ти вічно житимеш у пам"яті свого українського народу. Рідня й друзі."

Цей останній підпис — "Рідня й друзі" зовсім не відповідав дійсності, бо тоді, ко-

ли цей пам"ятник він собі побудував /між іншим, власним коштом/, у нього вже рідні майже не було. Адже його задовго перед тим навіть жінка покинула, бо була молодша за нього і вирішила своєчасно знайти собі молодшого, щоб не змарнувати своїх молодих років із старим. Був десь від тієї жінки син, але й він не дуже цікавився батьковою літературною славою і на цю батькову "витівку" /як він думав/ грошей не дав. Та й про український нарід та Україну вже не мріяв, як і більшість молодих емігрантів з його покоління. Друзів у Грицька Моклиці — Олесея Україненка також було обмаль, особливо серед письменників, і не через що як через його літературно-критичну діяльність: усі, про кого він хоч трохи написав непохвально, ставали як правило його ворогами.

Залишилися в приятельстві з ним тільки жменька тих, з ким він по чарці, мовляв, для надхнення випивав /як відомо, чарка допомагала творити Тарасові Шевченкові, О. Олесеві, Грицькові Чупринці й іншим/. Але хоч як це с у м н о констатувати /це ще один момент в епітеті "сумно"/, але, може, через цих останніх він і скінчив передчасно свою життєву путь. Бувши певний, що вже забезпечив своє безсмертя творчістю й увічнив його отим пам"ятником в українському Пантеоні, він необережно їздив автом у п"яному стані. А що це сталося аж на протилежному Західньому Узбережжі американського континенту /він же був непосидючий, як про це вище сказано/, без знайомих свідків, у чужому /власне, в найнятому/ авті, без документа з адресою в його кишені, то місцева поліція там його й поховала.

2. Що сталося у вічності пізніше

Проминуло багато-багато десятиліть після того, як український письменник Гриць-

ко Моклиця — Олесь Українченко у в і ч -
н и в себе пам"ятником на українському
цвинтарі-Пантеоні в державі Сполучені Шта-
ти Америки. На протязі одного з тих де-
сятиліть сталася Третя світова війна, що
її в останній чверті ХХ віку передбачив у
своєму фантастично-пророчому романі ан-
глійський генерал Джон Геккетт.

Це була страшна атомової війни, але у
висліді цієї війни сталася велика істори-
чна для українського народу подія: розби-
та в цій війні російська імперія — т.зв.
Радянський Союз розпався на свої складові
частини, і Україна стала незалежною, само-
стійною державою. Вільний український на-
рід позбувся від верху до низу примусової
русифікації, зокрема полегшено зідхнули ук-
раїнські доярки й свинарки. Адже й їм пі-
сля важкої роботи, від якої в них, як пи-
сав поет 60-х років ХХ ст. В. Симоненко,
"руки гули", не давали відпочивати, а при-
мушували вечорами вивчати мову "старшого
брата"...

У самотійній, ні від кого не залежній
Україні розквітла українська культура, а
українська мова, очищена від примусово на-
кинутих русицизмів, зазвучала повноцінно у
всіх сферах життя українського народу. І
кожному українцеві, незалежно від того, в
якій с ф е р і свого національного буття
він існував, від членів Уряду і аж до до-
рок та свинарок, було так легко з своєю
мовою, ніби вони "плавали, як говорили"/та-
ке сказала про рідну українську мову Софія
в п"єсі письменника першої чверти ХХ в.В.
Винниченка "Між двох сил"/. Не треба бу-
ло ні "ка́кати", ні "што́кати"...

А діячі національної культури з найбі-
льшим заповзяттям узялися впорядковувати цю
культуру, збираючи, відновлюючи те, що йо-
го свідомо понівечили москаліки за довге
своє панування над українським народом. Ба,

більше: вони кинулися по закордонах, знаючи про те, що після Першої й після Другої світових воєн були там великі українські еміграції, серед яких, імовірно, могли бути й справжні науковці, і письменники, і малярі, і скульптори.

Група таких патріотів-шукачів прибула й до Сполучених Штатів Америки та Канади. Але яке ж було велике їхнє розчарування, коли вони не знайшли в цих вільних країнах ані одного живого українця. Це їх зовсім з пантелику збило. Вони знали з письмових пам'яток тієї доби, коли москалі переслідували українців на Україні, що десь в Америці тощо були якісь "буржуазні українські націоналісти", найлютіші вороги" не якого, а того ж таки... українського народу. Для цих патріотів це був нонсенс, — алеж чому не залишилося їхніх нащадків? Навіть прізвищ українських в англійських текстах не знаходили, і це залишалося такою для них загадкою, якої вони не могли розгадати навіть за допомогою своїх письмових пам'яток: там про це не було нічого. Вони не знали про те, що нащадки тих "буржуазних націоналістів" позмінювали, без переслідування з боку американської та канадської поліції, свої прізвища: з "Кисіленка" став "Кей", із "Сидорука" став "Полс", а з нащадків письменника Грицька Моклиці — Олесея Україненка вилупилися "Мак-Леї"..

Шатнулися ці здивовані українські патріоти по книгозбірнях та музеях. Але й там нічого не знаходили українського. Між іншим, ув одній великій державній книгозбірні їм здогадно пояснили, що українські видання в книгозбірнях могли бути, але через те, що їх ніхто не читав, ті видання могли просто понищити. Книгозбірні ж і англійськими виданнями так переповнені, що доводилося багато їх фільмувати, щоб зберегти для історії, а всякий мотлох також

викидати.

В одному музеї патріоти-шукачі знайшли чудернацькі скульптурні фігурки відомого з їхніх батьківщаних письмових пам'яток Архипенка, але його названо в каталозі "росіянином"...

Наостанку ці патріоти-шукачі довідалися, що на Східному Узбережжі США є український цвинтар, а цвинтар — це кам'яні пам'ятники, що можуть зберігатися на протязі тисячоліттів.

Поїхали туди — і, справді, знайшли. Він, цей цвинтар, був у занедбаному стані, зарослий бур'янами, з похиленими кам'яними хрестами, але на тих хрестах та стелах збереглися справжні українські прізвища, навіть по-українському "написані"-викарбувані. А вже найбільша була їхня радість, коли вони знайшли пам'ятник самоувічнення письменника Олеся Україненка, з його поличчям, з повною інформацією в написі про його український патріотизм, про який свідчило не тільки прізвище, а й його, цього письменника, бажання жити вічно в пам'яті рідного українського народу.

А який розмах у його творчості! Поет! Прозаїк! Драматург! Літературознавець! Літературний критик! Та це ж був безперечний геній!

Тільки чомусь у написі не було року смерті. Але дослідники припустили, що цю дату міг згризти "зуб часу", — мармур же на стелі був досить подзьобаний...

Ну, але як знайти його, цього генія, твори? Дали оголошення в англійських газетах Америки й Канади, сподіваючись, що, може, збереглися нащадки цього славного життя письменника /про це свідчив отой підпис "Рідня і друзі"/, а в родинних архівах могли зберегтися й його твори. Чекають тиждень, два... місяць — аніякісінького відгуку. Та й справді: хто з біологічних на-

щадків цього письменника, які мали вже прізвище "Мак-Лей", могли догадатися, що то їх мали на увазі, коли розшукували якогось Олеса Україненка?

Тоді в цих патріотів-дослідників виникла думка, що, може, в труні цього письменника так, як у гробницях єгипетських фараонів, є якісь більші, ніж у написі на стелі, інформації, а може й щось із його друкованих творів. Була й така ще думка, щоб його тлінні останки перевезти на його батьківщину Україну, що її небіжчик так любив.

Піднесли мармурову плиту, що була біля підніжжя пам'ятника. Та те, що вони під тією плитою побачили, просто приголомшило їх: під нею навіть земля не була рудена, не було ніякого поховання...

Отак нічого не вийшло і з цього самоувічнення вільного українського письменника Грицька Моклиці — Олеса Україненка. Це було пропавше самоувічнення.

Ну, і тепер уже, мабуть, читачам остаточно ясно, чому ця оповідка сумна.

ШЕРЕХ ІСТОРІЇ

Щось десь на світі шевеліє
У віршах з прозою напів, —
Це все, що він співати вміє,
Алеж це шерех, а не спів.

ПОЛЕМІКА

ДЕЩО ПРО "ВПОРЯДКУВАННЯ І ВСТУП"
ЮРІЯ ШЕВЕЛЬОВА У КНИЖЦІ ЮРІЯ ШЕВЕЛЬОВА
... ЧИ ТО ПАК ЮРІЯ ШЕРЕХА "ДРУГА ЧЕРГА"

Передусім треба сказати, чому ця книжка так названа, оскільки в дотеперішньому надбанні Юрія Шереха не було назви "Перша черга". На це питання дав відповідь "упорядник" Юрій Шевельов аж на самому кінці свого "вступу", згідно з своїми зусиллями писати не так, як пишуть "не дуже видатні критики" /а він же "найвидатніший" та ще й "світової слави" критик!/, як також з прилюбности до всяких "алогізмів". Про цей свій "алогізм" він написав так: "Я можу закінчити цей вступ тими самими словами, якими кінчалася передмова до першої черги /підкреслення його — В.Ч./критичних статтів і есеїв Юрія Шереха "Не для дітей", 1964". А з цього можна зробити висновок: якщо він не назвав цієї другої книжки так, як назвав першу, то, очевидно, ця остання призначена в ж е " д л я д і т е й ". Про таке інше призначення її може свідчити й надруковане на окремій чистій сторінці визначення значення слова "черга", бо дорослим людям це слово й без пояснення зрозуміле. Ось воно, те визначення: "Черга, и. І. Послідовність, певний порядок у слідуванні, русі. 2. Чиєсь місце в певному порядку слідування. 3. Певна кількість набоїв, випущених кулеметом, групою гармат. Із словника". При цьому треба зазначити, що я надрукував "Із словника" в тому самому рядку, що й попередній текст, з ошадности, бо мені доведеться цю статтю друкувати "самвидавно", а це значить платити з власної небагатої кишені за кожне слово. "Упорядник" Юрій Шевельов не мав такої потреби, і в нього цей "підпис"

надруковано на два інтервали нижче на цій чистій сторінці: його "Другу чергу" /як і "першу чергу"/ видало грошовите видавництво "Пролог"- "Сучасність", яке відкинуло мою пропозицію видати збірку моїх літературознавчих дослідів /а не тільки рецензій, як у Шевельова/, мотивуючи тим, що воно нібито мало видавати "самвидавні матеріали" з України. А тим часом, як бачимо, видало збірку тутешнього Юрія Шереха - Юрія Шевельова.

Як пояснити таку "логіку" видавців? На це питання можна відповісти, "оглядаючися назад", тобто в минуле самого "упорядника" та автора "вступу" Юрія Шевельова, щоб зрозуміти його життєву "тактику" й "стратегію", що дають йому такі "успіхи". У цьому мені допоможе його "вступ", який, між іншим, і має заголовок "Оглядаючися назад", але для повноти його "образу" треба "оглянутися" трохи далі, та й почати ще з його діяльності при конанні "третього Харкова", що про нього він пише в статті "Четвертий Харків", уміщеній у цій "Другій черзі". Це був час, коли там "за справу взялося ГПУ", коли "сотні, тисячі і десятки тисяч харків"ян після допитів"... і т.д. /з ощадності я не цитую всього, що написав Юрій Шевельов, та читачі й самі догадаються, що сталося з тими харків"янами, що потрапили в лабеті ДПУ/. "А ті, хто лишився?" — реторично запитує автор статті і далі інформує про долю тих, "хто лишився". Як відомо, серед тих, "хто лишився", був і він сам. Але його не "оковано, омурано", як багатьох харків"ян, а навпаки: він тоді співпрацював з Наумом Кагановичем, який громив українських мовознавців за "народництво". Юрій Шевельов поставив тоді своє прізвище поряд із прізвищем Наума Кагановича на шкільному підручникові української мови знищеного Гр. Шевчука, одержу-

ючи за цей плягіят гонорари /а цей підручник перевидавався аж чотири рази/. Правда, в ч е р з і п е р ш і й , у передмові до збірки "Не для дітей" він виправдувався, мовляв, він повиправляв у тому підручнику русифікаційний намул, але... але його пізніші "практика" й "теорія" свідчать, що це було не зовсім так. У статті "Про самвидав... і т.д." /я скорочую дуже довгий і закручений заголовок/, надрукованій у "Сучасності" за вересень 1975 р., він і тут, у вільному світі, "збунтувався" проти "рецидиву народництва" та "селяцтва" в нашому мововжитку, — отже, оте написане в передмові до "Не для дітей" було неправдою. Опинившись за німецької окупації в Галичині, він на прийнятті-зустрічі прибулої зі сходу української інтелігенції з галицькою інтелігенцією /я також був на тій зустрічі/ виступив із заявою: "Галичина тілом мала, але духом велика" — і одержав за це стипендію для написання праці "Галичина в формуванні української літературної мови". А в цій праці, на догоду "галичанам", він висунув псевдонаукову "тезу" про "діалектну многосновність української літературної мови". Ця праця була надрукована цикльостилем у Мюнхені 1949 р., і за неї він, якщо не помиляюся, одержав в УВУ докторат. /Між іншим, пізніше, як минула в цій "тезі" потреба, він обережно відійшов від неї/.

Коли він ще за Гітлера прибув до Берліну, то подав у Східньому міністерстві /як про це пізніше оповідав мені працівник того міністерства Павло Зайцев/ прохання дозволити йому взяти участь у будівництві " нової Європи ". У післявоєнних таборових умовах він зорієнтувався, що вже треба зважати для своєї "діяльності" не взагалі на "галичан" /бо, як виявилось, й вони були поділені на партії/, а на партію більшості

— на бандерівців. Спочатку він появився був у Фюрті, де Р. Ільницький почав видавати газ. "Час", але через те, що там, крім газети, очевидячки, більших видавничих перспектив не було, хоч там і створено групу "МУР", він звернув увагу й на Авґсбург, де я ще раніше почав видавати першу після закінчення війни газ. "Наше життя" та перший, друкований у друкарні /а не цикльостилем/ ж. "Заграв", а І. Манило — навіть книжечки. Тоді він також написав компліментарну рецензію на Манилові байки, а мені написав чемного листа, запрошуючи мене як письменника в члени МУР-у, як також написав добру рецензію й на мою збірку "Муза". Але незабаром він довідався, що справжню видавничу діяльність партія більшості розпочала в Мюнхені, і він перемандрував туди. А там його особисто С. Бандера настановив редактором нового солідно з технічного боку видаваного ж. "Арка". / Між іншим, це було в той час, як мене в Авґсбурзі бандерівська поліція фізичною силою викинула з приміщення тієї газ. "Наше життя", яку я заснував у тамтешньому таборі/.

Але підемо далі за "орієнтаціями" сприятного Юрія Шережа — Юрія Шевельова. Коли перестав виходити журнал "Арка", він звернув увагу на іншу "можливість" — на в-во УРДП "Українські вісті" в Новому Ульмі, і те видавництво видало його брошуру "Думки проти течії", 1949 р./ця брошура передрукована в цій "Другій черзі" під заголовком "Над озером Баварія", хоч я не знаю, чи повністю/, що в ній він засудив Д. Донцова, ну, а тим самим і бандерівців. Як українська еміграція стала роз'їжджатись із Німеччини, він знайшов протекцію М. Фасмера, що допоміг йому у шведському університеті, а пізніше й у Гарвардському/у США/. Хто допоміг йому у Колумбійському університеті, ме-

ні невідомо, але відомо, що без протекції там влаштуватись не так легко. Ще перед приїздом нашого "гнучкошиєнка" /це його улюблений "епітет", прикидуваний іншим/ до США я спробував був туди поткнутись, мав розмову з керівником Славістичного відділу. Здавалося б, що в мене були всі дані для викладання російської мови, бо я був професором російської мови в СРСР, при моїй катедрі була аспірантура, але в мене... не було протекції. Крім того, мабуть, мені пошкодило й те, що я "похвалився", що редагую українську газету — недільне видання "Свободи". А мені пізніше стали відомі факти, що свідомі українці, які не ховаються з цим, здебільша не можуть працювати в славістичних відділах американських університетів. Нещодавно, один наш редактор, який редагував український часопис і одночасно влаштувався був викладачем російської мови в одному американському університеті, мусив передчасно, в 62 роки, вийти на пенсію /як і я, бо й мені російські білогвардійці в Монтерейській школі мов не дали попрацювати доповної пенсії/.

Але тут уже можна скористуватися тим, що сказано у "вступі" Юрія Шевельова.

Цей "вступ" автор почав реченням: "Діяльність Юрія Шереха скінчилася 1956 р." Це був час, коли Юрій Шевельов вирішив зробити а м е р и к а н с ь к у к а р "є-р у і, щоб не "компромітуватися" українством, "умер" як "Юрій Шерех": цей псевдонім, як і його рецензії зникли з українських часописів, зокрема з "Нових днів", дарма що П.Волиняк усяково запобігав його ласки. Я тоді відзначав у своїх статтях зникнення Юрія Шереха з нашого обрію. "Минуло двадцять років", написав Юрій Шевельов друге речення свого "вступу". Після цього приблизно сторінку він заповнив ін-

формацією про наступ русифікації на Україні, довівши це аж до Брежнєва та Щербицького, але тільки мимохідь натякнув на "відлигу" 60-их років, мовляв, "у шістдесятих роках ще можна було питати: інтернаціоналізм чи русифікація?" /знак питання мій — В.Ч./ . І це має свою вимовність: тому, хто робив американську кар'єру в славистиці, небезпечно було писати про той національний спалах нашого народу на Україні, бо... це тутешнім росіянам було не до смаку. І Юрій Шевельов майже прямо про це написав: "Майже все це сталося після відходу/"смерти"— В.Ч./Юрія Шереха, і в і н н е м і г п и с а т и п р о ц е "/підкреслення моє — В.Ч./ . Проте він цинічно, користуючись методом своїх "парадоксів", виправдує цей свій кар'єристичний відхід від українства. А це вже така казуїстика, яку я мушу навести дослівно й повністю, хоч це забере в мене більше дорогого /в грошовому розумінні/ місця. "Але парадокс полягає в тому, що він таки писав /sic!— В.Ч./ про події років після 1956 р., — викручується тепер Ю. Шевельов. — Не в їхніх конкретних особистих /? — В.Ч./ виявах, а в їхній історичній сутності. Це не його особиста заслуга/"писав"— і... не його особиста заслуга?! — В.Ч./ . Це заслуга української літератури, а від нього залежало тільки те, що в і н т р и м а в р у к у н а ж и в ч и - к у т і є ї л і т е р а т у р и /sic! — В.Ч./". Цю казуїстику можуть, либонь, сприймати з роззявленим ротом, як це показано в вигляді примітивної машкари, намальованої на обкладинці книжки/"модернізм"/, тільки видавці її. А далі "роззявляти рота" довелося їм ще більше тоді, як вони прочитали, що на протязі двадцятирічної кар'єристичної мовчанки Юрія Шевельова ця література жила в творах Василя Барки, Михай-

ла Ореста і "навіть до певної міри Євгена Маланюка, писаних... безпосередньо по війні і на початку п'ятдесятих років". Отаке утнув цей жонглер "парадоксів"! Його двадцятьрічна мовчанка після 1956 р. — і творчість письменників 40-х та початку 50-х років! Та ще й яких письменників?! Перші два й тоді були "не від світу цього", а Є. Маланюк переживував емігрантські ідеї 30-х років! Ще згадав Юрій Шевельов письменників 60-х років включно з Василем Голобородьком... Ігорем Калинцем, Василем Стусом, Олесем Бердником, руками яких він нібито "писав" на Україні. А з еміграційних цих років письменників у нього фігурують, крім його улюбленця Василя Барки, ще психічно хворий Т. Осьмачка, пройдисвіт І. Костецький, який тепер редагує агентурний ж. "Нові обрії", Леонид Лиман /"геніяльний", як його називав В. Державин та Ю. Лавриненко/, ну, і "перші виклики /? — В. Ч./ Нью-Йоркської групи поетів"/він згадує "букання метафор" у Б. Рубчака/. Згадав він у цьому контексті /але не в цьому реченні/ й запізненого з появою його віршів О. Смотрича, що він їх "розглянув" у згаданій вище статті "Про самвидав... і т.д.". При цьому він проголосив "сенсацію", мовляв, "першими пробоєвниками були письменники еміграції". Є в цьому еміграційному "активі" й Юрій Косач, Улас Самчук, Л. Коваленко, а також Д. Гуменна з її "Дітьми чумацького шляху", написаними, либонь, ще на Україні, І. Багрянний з його "Садом Гетсеманським". Здебільшого це ті письменники, статті про яких уміщені в цій його "Другій черзі", — псевдокритичні статті, як правило побудовані за його звичайною схемою: рецензовані твори нікчемні, абсурдні, з безглуздими фактичними помилками та мовною малописьменністю, але... письменники "геніяльні". Тільки І. Багряного вже тепер, коли "уерде-

півці" як видавці більше йому непотрібні, він назвав за безграмотність "мужлаєм".

Не згадано з еміграційних письменників у цьому "Вступі" тільки Василя Чапленка. А чому? Поперше, тому, що і в цій "Другій черзі" /як було і в першій/ непередруковано позитивної рецензії Юрія Шереха на його збірку "Муза", а подруге, Чапленко своєчасно, ще в сорокових роках викрив його псевдокритичний метод, коли він "виявив" у безглуздому творі ненормального Т.Осьмачки "Старший боярин" ті "дзвони", які нібито "гули над Україною". Відтоді для Ю.Шереха — Ю.Шевельова Василь Чапленко став таким "застарілим" і через те не вартим його уваги письменником, як и м в і н його показує в текстах, у міщеннях і в цій "Другій черзі". А втім, він, Юрій Шевельов, відчув в особі письменника Василя Чапленка свого принципового ворога ще у Львові, коли "провалив" на конкурсі його "захалавно" написані ще на Україні повісті "Півтора людського" та "Люди в тенетах", коли його дратувала поява друком "Пиворіза", проти якого він ще там вів шептану пропаганду...

Але відзначу його "згадки" про "Чапленка" в текстах "Другої черги".

Викаблучуючись для "оригінальності" у своїй писанині-саламасі "Над озером. Баварія", Юрій Шевельов для визначення її жанру написав: "Як його назвати? Нарис, репортаж? Бррр, боронь Боже. Наш вік не визнає описовости. Нечуй-Левицький і Чапленко можуть предокладно описувати.../скорочую — В.Ч./". Але читач акуратно /? — В.Ч./ пропускає все це, а одним /за одним! — В.Ч./ заходом радий /? — В.Ч./ пропустити і увесь твір /стор.315/". Рецензуючи т.зв. роман "Рай" Василя Барки, він констатував спочатку всі недоладності в будові цього твору, в тому числі й немілі

Йому ще від часу співпраці з Наумом Кагановичем "елементи народництва", а потім написав: "Барка міг би лишити їх комусь іншому, ну, для прикладу, хоч би Чапленкові./стор.200/.

Намагаючись бути за всяку ціну "оригінальним", він удався навіть до хіромантії /це ще одна прикмета його псевдокритики/, а що цього "мистецтва передбачати майбутнє" він у моїй творчості не знайшов, то й узяв на глузи мій з б а г а ч е н и й р е - а л і з м. У статті "Зустрічі з Заходом" він написав про мою теорію збагаченого реалізму таке: "Справжня література показує не минуле, а майбутнє/sic!-В.Ч./ .Цим вона і різниться /? — В.Ч./ від різних "збагачених реалізмім", які самовдоволено ремигають учорашнім /"ремигають зубами", а це дієслово вимагає знах.в./ . А хіромантію він знайшов тільки в своїх улюбленців — Самчука,/на жаль, він ніде не згадує моїх критичних статей про справжню вартість творів цього письменника/, Барки, повісті "Еней і життя інших" Ю.Косача /стор.70/. Не зайвим буде тут відзначити, що наш критик-хіромант, який у багатьох місцях своїх писань підкреслює "провінційність" та "народництво" української літератури взагалі, в цій статті, навпаки, відзначає що наша література на багато років випереджає навіть Італію й Францію. У першому розділі статті під заголовком "Від Коцюбинського до Росселіні, від Росселіні до Коцюбинського" він порівняв "На камені" М.Коцюбинського з фільмом "Стромболі", а в розділі другому — "Народного Малахія" М.Куліша з твором Жана Жіроду "Божевільна з Шайо" /заголовок цього розділу "Дон-Кіхоти проміж нас — "Народній Малахій" Жана Жіроду"/. Але у цій еквілібристиці, як і в інших моментах своєї псевдокритики, він спочатку каже одне, а наприкінці на інше вер-

не: тут він спочатку відзначає гадані "збіжності" між українськими й чужими творами, а потім констатує... розбіжності. Чи є ще такі "згадки" про мою творчість у "Другій черзі", я не знаю, бо всіх її текстів не перечитав удруге, — мені впала в око тільки одна позитивна згадка про мене — згадка про мою хронологічну першість у відзначенні впливу М.Коцюбинського на "Вертеп" А.Любченка, а це він написав тоді, як не був у "сварці" зі мною. Але про мої твори в книжці в нього ні однієї позитивної фрази немає. Тим то він і не "тримав руки на живчику" моєї творчості під час своєї американської кар'єри і через те написав навмання про "описовість" та "ремигання" у моїх творах і не довідався про моє з'ясування творчості І.Нечуя-Левицького, наявне ще в повісті "Півтора людського", а також не зміг порівняти історичного кольориту в "Пиворізі" з історичним твором І. Нечуя-Левицького "Князь Ярема Вишневецький". А ще більшу для себе користь він мав би, якби прочитав був мою повість /roman à clef/ "Сумна доля добродія Безорудька", видану в США 1975 р. З цієї повісті він би довідався, яка велика різниця між гнучкошим Шевельовим і принциповим за всяких умов Чапленком. Чапленко також друкувався і в партійних журналах /бо інших за його життя в історії української журналістики не було/, у більшовицьких, "галицьких", у мельниківських, бандерівських та уердепівських, але ніде не кривив душею, а як коли щось "не його" в його так надрукованих текстах і трапляється, то це було або редакційне "привнесення"/як ст у харківському журналі "Критика", в статті про поетичну творчість ще нормального Т.Осьмачки вставка про "куркульську ідеологію" поета/, або коректурні помилки, яких редактори не хотіли виправити /як от у ст."Моя туга за компетентним

читачем", у "Визвольному шляху", де надруковано в цитаті із статті ще нездивачилого Василя Барки про "Пиворіза" "каструє" замість "конструє"/. Відкидаючи тепер свою "наївну" /його слово/ теорію "національно-органічного стилю", Шевельов не згадує, що цю "теорію" він свого часу висунув на заперечення своєї теорії, зформульованої в статті "Розвиваймо своєрідне в нашій культурі" /моя й його статті були друковані в газ. "Краківські вісті" 1944 р./. А зрікся він тепер своєї "теорії" через свою снобістську орієнтацію на чужі зразки, ну, і на догоду "нью-йоркчанам".

Крім того, якби Юрій Шевельов стежив за творчістю Чапленка аж до останніх років, то він не написав би тепер у своєму "вступі", що тепер, коли Юрій Шерех "воскрес", тобто вийшов на пенсію і вже не потребує оглядатися на "старшого брата" навіть у вільному світі, нібито українська література на еміграції вже "не існує" /стилістичний русицизм! — В.Ч./. Він же написав, що хоч "час від часу з'являються романи й поезії пань обох статей /бачите, який "парадокс"! не знати тільки, до якої статі він себе, безжненно, зараховує — В.Ч./, але з літературою це має мало спільного, і єдиний ефект цих писань — втрата читача української книжки". Як виявляється, цей "світової слави мовознавець" ще й досі "спросоння" не розчовпав того загальновідомого явища, що читачі української книжки просто вимерли. Тим то він пропонує й те, що ще нібито могло б привернути читачів на еміграції до української книжки. Він бо, мовознавець, гадає, що знання української мови в молодших поколіннях можна відновити, якщо про це "голосно кричати, якщо коло них /молодих українців — В.Ч./ енергійно заходитися". Оце

вам такий "мовознавець": він хоче "криком" перемогти непереможні соціальні закони життя-буття людини в діяспорі. Та й "крику" в нас на цю тему багато, але це допомагає так, як мертвому кадило.

У мене ще залишилася потреба з'ясувати, як Юрій Шевельов, вийшовши на пенсію, в і д н о в и в с в о ю у к р а ї н - с ь к у к а р " є р у, зумів видати в видавництві "Сучасність" свою "Другу чергу", ба й доскочив ще й посади головного редактора журналу "Сучасність". Це йому дали ті самі "стратегія" й "тактика", що ними він керувався до "відходу Юрія Шереха". Спочатку він підлабузвився до редактора І.Кошелівця, покликаючись на його "авторитет" у деяких нескладних питаннях, наприклад, у статті про "Склянку води", надрукованій в газ. "Свобода".

Не міг він не звернути уваги й на найактивніших членів Нью-Йоркської групи — на Б.Рубчака та Б.Бойчука, близьких до "Прологу" й "Сучасности" /видали дві збірки поезій "Координати", Б.Рубчак був членом редакційної колегії "Сучасности"/, — понаписував усяких похвал їм та Нью-Йоркській групі взагалі в статті-саламасі "Про самвидав"... А нахопившись на мою критику цієї його статті /моя ст. "Бунт найвидатнішого критика", "Виз.шл.", 2, 1977 р.; він її прочитав, як про це свідчить заміна в пізнішій статті слова "самвидав" безглуздом "тамвидав", хоч "там", на Україні видають і "легальні" речі/, він так, як колись за таборового нашого життя, спробував був не в т р а л і з у в а т и м е н е , приобіцявши дати, як дитині, "цукерочку". Він написав мені листа під претекстом одержати від мене деякі інформації про В.Сімовича, а, наче між іншим, написав: "Буду Вам дуже вдячний за кожний деталь і радо відзначу Вашу допомогу в самій статті". Да-

та листа: 7 липня 1978 р. Я написав йому те, що знав про В.Сімовича, але не відмовився від боротьби з його шкідливим у нашій літературі, як про це свідчить і оця моя стаття.

Але керівники "Прологу"-"Сучасности" не взяли на увагу моєї критики, мабуть, через те, що моя стаття "Бунт найвидатнішого критика" була надрукована в органі ортодоксальних бандерівців — у "Визвольному шляху", — і Юрій Шевельов став головним редактором "Сучасности" та друкує там не тільки "кострубаті формою" /його слова/ вірші О.Смотрича, а й безглузде харамаркання свого улюбленця Василя Барки, яке не лише не має з поезією нічого спільного, а ще й є знущенням з української мови./Див. "Сучасність" за березень 1979 р./.

А щодо самої збірки "Друга черга", то хоч її поцінування й не входить у мою тему /як про це свідчить заголовок цієї статті/, але можна припустити, що Юрій Шевельов, узявши за епіграф до неї слівникове визначення слова "черга", мав на увазі третє цього слова значення — "певну кількість набоїв, випущених кулеметом, групою гармат". Я читав більшість цих текстів ще в перших їх публікаціях і тепер дещо перечитав, — тож можу сказати, що в нього вишли порожні постріли.

А як це "постріли" 40-х та початку 50-х років, то не зайвим буде приточити до сказаного в цій моїй статті ще й те, що я його випадково виявив уже після закінчення цієї статті в ж. "Пороги" за лютий 1950 р./виходив ув Аргентині/. Це сатиричний вірш "Ю.Шерехові", в якому його названо "сумбурним критиком". Ось кілька початкових рядків із цього вірша:

Сумбурний критику, кутастих жерче ліній,
Що пахощі цитрин та італійських піній,
Як чужолюбства гріх, кленеш несито ти,
А рідним бур'янам сприяєш процвісти...

Автор — Зорехват Тріумфич /звичайно, псевдонім, — я не знаю, хто він/. Важливо, що не тільки я, а й ще хтось спостеріг с у м б у р н і с т ь його кри-ти ки. /Підкреслення в поданому вірші мої — В.Ч./.

А разом з тим це свідчить і про те, що його шкідництво в нашій літературній житті розуміють і інші. Він бо свідомо висуває на "передній плян" казна-що, а твори повноцінні знецінює або замовчує, та ще й не тільки в прозі та поезії, а у драматургії, зігнорювавши, наприклад, понад десяток моїх різного характеру й розміру п'єс, а натомість підсунувши нашим акторам чужу "Склянку води", на яку він у самому Парижі /не денебудь, а в Парижі!/ нібито дивився й яку слухав з роззявленим ротом/у його статті про це сказано "делікатніше", по-російському: "з розкритим ротом", і він так написав аж двічі/. /А наші глядачі навіть не досиджували до кінця, — виходили з залі/. А Винниченкові п'єси? Я не можу просто уявити, щоб він порекомендував, наприклад, його драму "Між двох сил"! І наша еміграційна атмосфера не така, і там є персонажі з того етносу, що його страшно зачіпати...

Але моя тема не була б вичерпана, якби я не відзначив наявності в наших редакціях і рабсько-безкритичного поклоніння цьому шкідникові ще й тепер, як він "воскрес". От у травневому числі "Нових днів"/за 1979р./ якась Л.Цегельська написала в "рецензії" на його "Другу чергу" таке: "Дуже похвально, що проф. Юрій Шевельов, поховавши кільканадцять років тому найвидатнішого українського літературного критика й публіциста на еміграції Юрія Шереха, вважав за потрібне саме тепер/sic!-В.Ч./упорядкувати збірку його кращих есеїв і написати до них актуальний /sic!-В.Ч./вступ". Ця підлабузниця "поважно" пише про одну фізичну особу в двох

іпостасях, а редактор надрукував це без найменшого застереження щодо цього абсурду, як також і щодо відсутності будь-якої критичної аналізи в цій "рецензії". Отже, й для нього ця "дитяча" гра в "дві іпостасі" старої вже людини та безкритичний дитирамб — тільки підтвердження, що це "найвидатніший" etc.

"КІГТІ Й НІГТІ" В.СВАРОГА +/

У журналі "Нові дні" за жовтень 1977 р. надруковано "відгук" редактора цього журналу В.Сварога на мою критику його редагування. Моя ст. "Друг В.Сварог, але українська справа — більший друг" була надрукована в газеті "Вільний світ" І, 8 й І5 серпня 1977 р. Я свідомо надіслав цю статтю до вінніпезької газети, яка доходить до м. Монтерея в Каліфорнії, де він проживає, бо інших українських газет він не читає. Коли я жив у цьому місті, то він передавав мені нерозпечатаними надсилані йому "Українські вісті". Зате він пильно перечитує "НРСлово", хвалив його в тих листах до мене, в яких "обґрунтовував" свою "реформу" "Нових днів", ба й переніс "Дух "НРСлова" в "Нові дні", як це я відзначив у додатку до першої своєї статті, надрукованім у тій же газеті "Вільний світ" 3-го жовтня 1977 р.

Відгук В.Сварога на мою критику заголовлений "Мій друг В.Чапленко і його справа", і вже з самого зіставлення мого й його заголовків видно, як не ч е с н о він "відгукнувся": у мене "українська справа", а в нього "його справа", тобто нібито моя особиста, а не наша національна справа, ради якої я й виступив проти його шкідливого редагування. А в змісті своєї брутальної писанини він показав уже на всю свою

+/ Див.примітку на стор.ІІО

охоту ті свої "кігті й нігті", якими загрожував мені в своєму листі до мене /звідси й мій заголовок оцієї відповіді, а також гостріший тон у моїй мові/. Якщо я в своїй критиці ще поводився з ним, як із другом, віддав йому належне за його рецензії на мої твори, то він тепер заявив, що насправді ніколи не вважав себе моїм другом, а був тільки, як він висловився, моїм "ляйбрецензентом", прирівнявши таку роль до "лакузництва". Не дуже, як бачимо, похвальна самохарактеристика! Тож я ще більше упевнився в тому, що його листівка, датована поштовим штемпелем "Салінас, Кал., 8 серпня 1977 р.", була з його боку тільки запобіжним заходом, а не дружнім закликом до згоди. Він у тій листівці написав: "Василію Кириловичу! Як же Ви могли написати, що журнал став до Вас ворожий? Що ми з Вами були погиркались, то це буває й між родичами. Думаю, що нам уже пора помиритись, бо підстав для сварки у нас іще менше, ніж у гоголівських персонажів. Чекаю відповіді". Так "чемно" написав він уже тоді, як багато нашкодив у сімох числах своєю "реформою", і це не означало, що він відмовився від свого шкідництва /він же ані натякнув на це!/, — він просто боявся, щоб я не викрив такого його редагування перед нашою громадськістю. Були й інші ознаки того, що ота листівка була тільки "тактичним ходом". Він же досить рано почав переносити нашу листовну суперечку на сторінки журналу. Це були виразно ворожі до мене листи Манастирського й Мамченка, а також його власний напад на мою статтю про український правопис. Тоді один мій прихильник написав мені: "Ваш друг починає Вас трохи "копати" в "листах читачів". Та й в отій його листівці засвідчена моя ще листовна скарга на те, що він зробив "Нові дні" ворожими до мене. Тим то логічним

було й для мене розглянути критично його "реформу" в пресі.

Але в цій критичній статті я всі свої твердження сумлінно обґрунтовував на цитатах із своїх та його листів, як і на іншому фактичному матеріалі, нічого не перекручуючи й не прикидаючи йому того, чого він не вчинив. Зокрема, я не зачіпав його суто особистих прикмет, того, з чого складається суть даної особи.

А що являє собою його "відгук" на мою статтю? Це суцільна злива голослівних лайок оскаженілого дилетанта, що з піною на губах за всяку ціну хоче облити помями мою людську особу /"провінціал", "самодур" тощо/ та "знищити" все моє літературне й наукове на-дбання, навіть те з нього, що його він у своїх рецензіях позитивно оцінював. Тільки його несамовитою люттю можна пояснити його "удар" і по моїй літературній творчості, бож, логічно міркуючи, він мав би був обстоювати лише свою "реформу "Н.днів" та свою "мовну політику".

Звичайно, відповісти на всю його оббризану слиною, наявну в кожному реченні цієї писанини гидоту, я не маю змоги, — тож я обмежуся з'ясуванням тільки деяких важливіших моментів із неї. Спочатку з'ясу-ю, що являє собою в українстві цей тип.

Ще в своїх дружніх листах я запитував його, як, мовляв, "Ви можете братись за редагування "Нових днів", коли Ви стояли осторонь від українського національного життя?" І я наводив приклад: для того, щоб з повною відповідальністю надрукувати мій протест проти нападу на мою мовознавчу працю Л.Лимана, він би мусів прочитати цей текст. Тоді В.Сварог на це ніяк не відгукнувся і, очевидно, не сприйняв цього як ворожість з мого боку. Тепер він написав, підкресливши курсивом, що його участь в українському житті виявлялася в його ре-

цензуванні українських видань, додавши при цьому лайку на мою активність у боротьбі з негативними явищами нашого національного життя. Та, либонь, усякому ясно, що рецензування випадково надсланих йому книжок не є така участь у нашому національному житті, яка потрібна для редактора українського журналу. А В.Сварог же ще й жив на протязі всього свого еміграційного життя в російському середовищі, де навіть тоді, як він трохи викладав українську мову, він здебільшого мусів говорити по-російському. У своїй статті я обережно натякнув на те, що внаслідок цього він міг утратити українське мовне чуття (Sprachgefühl), а це, згідно з мовознавством, цілком реальна можливість для кожної людини, в тому числі й для мене /бо й я ще в СРСР притупив був своє українське мовне чуття, працювавши десять років "в наймах у сусіди"/слова Івана Франка/. Але тепер я про В.Сварога можу сказати більше, з"ясувавши "повніше" й суб"єктивну суть його особи. Він не тільки людина неукраїнського походження, а й на еміграції, тоді навіть, як викладав у Монтерей українську мову, в своїм побуті, в родині /хоч його жінка вільно володіє розмовною українською мовою/ розмовляв і розмовляє російською мовою, ба й свого сина /як мене інформовано, коли я жив у Монтерей/ виховав свідомо на росіянина. Тож коли я читав у його статтях вислови типу "наша українська мова", то мені мимоволі ставала на пам"яті оця його парадоксальна ситуація. Крім того, коли ми з ним працювали в монтерейській школі, то він був "однодумцем" керівника українського підвідділу, і вони "солідарно" вибирали з двох можливостей, наявних у словникові М.Подвезька, — російські, а не українські слова /напр., "кладовка" й "кладовщик", а не "комора" й "комірник"/.

З огляду на таку суть його особи я й назвав його в отому, згадуваному вище додатку до моєї статті, "випадковою людиною в українстві".

І от цій людині потрапив тепер у руки єдиний на еміграції наддніпрянсько-кубанський літературно-науковий журнал "Нові дні"! Між іншим, це для В.Сварога, скільки мені відомо, платна посада, пенсіонерський підробіток. У Києві він користувався українськими термінологічними слівниками /і тепер хвалиться цим/, коли треба було заробляти на життя перекладами, на еміграції теж українська мова здалася йому для заробітку. А от недавно, коли в монтерейській школі /тепер уже в інституті/ адміністрація спробувала була відновити український підвідділ, то він уже відмовився повернутись на цю роботу /мабуть, з огляду на росіян/. Інша справа — редагування українського журналу, — чому б і не побавитися в редактора? Це все таки честь у суспільстві, ну, і підробіток, кажу.

Так само дуже обережно я написав у своїй статті про освіту В.Сварога. Власне, я сказав те, що знав, а чого не знав, сказав, що не знаю. І ніякого "сидогізму" в зв'язку з питанням про освіту П.Волиняка в моєму тексті немає. А якщо він тепер написав, що таки закінчив Київський університет, то я не можу йому не вірити. Деякий сумнів у мене залишається тільки щодо профілю його освіти. Він написав, що його "професорами в Харкові й Києві /чому така мандрівка? — В.Ч./ були Л.Булаховський, О. Білецький, М.Калинович, М.Зеров, М.Рильський, О.Бургардт", але не сказав, котрий саме з цих професорів остаточно визначив його профіль, бо, наприклад, М.Рильський міг навчити його тільки віршування, О.Бургардт /Юрій Клен/, може, — німецької мови /бо українське мовне чуття в нього було досить

невиразне/. Правда, В.Сварог написав, що його дипломна робота була "на лінгвістичну тему", — але чому він не назвав цієї теми? Чи не тому, часом, що вона була з мови "старшого брата"? А крім того, чому ж у його невеличкому друкованому надбанні тільки літературно-критичні рецензії і ні одного дослідження з мовознавства? А його лінгвістичний дилетантизм засвідчений у вісьмох числах ж. "Нові дні", ще більше він продемонстрував його в своєму брутальному "відгукові" на мою критику, дарма що в ньому він обертає kota хвостом і перекидає на мене те, що я сконстатував у нього на підставі критичного, наукового розгляду, — лінгвістичну некомпетентність. При цьому він написав про мене, що самого "знання народної мови та знайомства з історією мови, тобто суттю своєю шкільної ерудиції, ще замало, щоб бути справжнім ученим". А про те, що я єдиний з мовознавців, що виїхав на еміграцію з затвердженням званням високошкільного професора /ні Ю. Шевельов, ні П. Ковалів таких учених звань тоді не мали/, через те тільки при моїй катедрі на весь Північний Кавказ, де було п'ять педагогічних інститутів/м.Ростова я сюди не зараховую/, була аспірантута; що я не тільки "знайомий з історією мови", а й написав високошкільний підручник /насправді первісне дослідження українського літературномовного процесу/ "Історія нової української літературної мови", хронологічно першу такого роду працю в нашій мовознавстві; що в мене є підручник із загального мовознавства, є збірка теоретичних статей про людську мову взагалі, є відкриття нове в мовознавстві — адигейська теорія, — про все це він нібито нічого ніколи не чув. Він і далі товче свої безглуздя про творення "синонімів", хоч практично зраджує свою некомпетентність на-

віть у тому, що "теоретично" пише. От він "утворив" непотрібне слово "друк/ув/абельний", тим часом як правильно це мало б бути "друк-абельний", аналогічно до "чит-абельний", "рент-абельний" тощо. А яке значення дає читачеві його "спільнування"?

Між іншим, у моїй статті це утворення, очевидно, складач чи редактор не випадково виправили на зрозуміліше — "спілкування", хоч і воно, як це я з'ясував у своїй статті, не відповідає значенню "общение"/. Він не розуміє різниці між активними дієприкметниками і такими прикметниками, як "пекучий", "терплячий", "невсидающий" /див. число за листопад 1977 р./.

І от цей "лінгвіст" вирішив "скасувати" мою життєву лінгвістичну кваліфікацію!

Та й у своїм літературознавстві він, як відомо, не піднісся понад писання рецензій /тільки за рецензією я, як письменник, і міг йому дякувати/, бо, поперше, не написав ні одного солідного дослідження, а подруге, й у рецензуванні керується нечуваним ні в якій науці методом — дидактичним, як він про це писав в одній своїй статті. Дидактика на місці в шкільному навчанні, а в наукових досліджах, в тому числі й у критичнім оцінюванні літературних творів вона — абсурд, як про це свідчить більшовицька партійна критика.

Але, незважаючи на таку свою недостатню теоретичну "озброєність", він у цьому відгукові "скасував" уже навіть свої позитивні рецензії на мої твори, а також "вилучив" з усієї моєї творчості будь-які досягнення. От він написав про тематику в моїй творчості: "Його тематичний діапазон, поле зору обмежені". А насправді в мене такий широкий тематичний діапазон у просторі й часі, якого за останні 50 років не було й немає абсолютно ні в кого з укра-

їнських письменників не тільки на еміграції, а й на Україні. У просторі, територіально: крім моєї рідної Січеславщини, це ще — Середня Азія /"У нетрях Копет-дагу"/, Північний Кавказ /оповідання, вірші й роман "Чорноморці"/, Галичина /оповідання, комедія "Сватання у Львові"/, Німеччина, таборове життя еміграції /"Дитинча з шоколяди", "Його таємниця"/, Америка... У часі, історично: первісна людина /"Пращури"/, античний світ /"Архімеда вбито"/, Київська Русь /"Гріхоборець"/, XVIII ст. /"Пиворіз", "Купідонові стріли", "Чорноморці"/, 1900-ті роки /"Гетьманська спадщина"/, революція 1917-20 рр. /тетралогія "Січеславщина", про яку В.Сварог приобіцяв був навіть написати, а тепер "забув" про цю "епопею", бо тепер йому стали "ясні межі Чапленкового літературного хисту"/, гітлерівська окупація України /Третя сила"/. Крім того, в межах деяких "етапів" своя тематична різноманітність. Про різноманітність жанрів у Чапленковій творчості він теж не згадав, хоч це треба було б згадати там, де він заперечує мої шукання в царині форми творів. Нічого цікавого він не знайшов і в моїх різноманітних образах людей, мовляв: "Його персонажі психологічно нескладні, і в них він бачить тільки те, що можуть бачити і всі". А от він не такий, як "усі", а літературний критик, ув образі Перемітька "побачив" тільки "кар'єриста", тим часом як це трагічна постать, жертва нашої поразки...

Щоб остаточно "добити" письменника Чапленка, він ще понаписував таке: "Композиційні вирішення /? — В.Ч./ його тем не оригінальні. Чимало "повзучої" /це термін з "радянського" партійного літературознавства — В.Ч./ описовості. Є потягнення /? — В.Ч./ до "натуралізму" /чому в лапках? як натуралізм, то хай би вже був натуралізм

без лапок! — В.Ч./ . І останній "удар": "У нього немає оригінальної письменницької філософії і інтуїції". А як же тоді пояснити той факт, що в Чапленка всі твори проблемні, а серед них є такі, що В. Сварог, рецензуючи збірку "Спрага безсмертя", побоявся навіть згадувати їх /"Пращур", із страшним для пристосуванців епіграфом/ ? Теорія широкого або збагаченого Чапленкового реалізму теж йому не заімпонувала, бо ... він свого часу, рецензуючи "Чорноморців", не зрозумів, яку композиційну й ідейну роль відіграє в цьому романі картина "характерника на Самарі"...

Взагалі з цього його "розгрому" Чапленкової творчості виразно видно, що він не тільки в лінгвістиці, а й у літературознавстві та в літературній критиці не дуже його "перевищив". Він замовчав те, що дипломна робота в Чапленка була на тему "Українська версія світового сюжету — "Камінний господар" Лесі Українки", для якої Чапленко мусів знати історію сюжету про Дон-Жуана в усіх європейських літературах, а його аспірантська праця була на тему "Сонет в українській поезії, історично-теоретична розвідка" /видана в Одесі 1929 р. окремою книжечкою/, в якій також мова мусіла бути не тільки про український сонет, а й про сонет в європейських поезіях, бо ж не українці створили цю форму /тим то й розвідка поділена на дві частини/. Є в Чапленка й книжка "Пропаді сили" — про українське "радянське" письменство 20-х років, є теоретична праця "Творчі шукання в мистецтві". А скільки в Чапленка літературознавчих статей та критичних рецензій!

В.Сварог про все це знає хоч би з бібліографії, вміщеної в ювілейному збірникові, що його задумав і технічно та редакційно здійснив проф. д-р Іван Овечко і що в ньому є й моя подяка В.Сварогові... ті-

льки за рецензії. Бо більших праць у мого "суворого критика", на жаль, не було й немає.

Проте він таки думає, що "перевищив" Чапленка й у літературознавстві, ба й уважав потрібним "відмежуватися" від Чапленка в питанні про т. зв. "модернізм". Він написав: "У нашому модернізмі" я бачу вияв нашого /якого "нашого"? з усеросійської позиції? — В.Ч./ провінціалізму..., а Чапленко воює проти нього з позиції нашого традиційного провінціалізму... Як ми побачимо далі, він провінціал і в інших царинах".

Так, ми побачимо далі в цій статті-відповіді, там, де буде мова про його, Сварогове, одностудство з Ю.Шерехом, який він "непровінціал"! А тут читачеві досить поглянути хоч би на оті дипломну та аспірантську роботи, щоб не поійняти віри нахабі В.Сварогові. Взагалі цей нахаба словом "провінціал" засипав, як маком, свою скажену писанину, повну і всяких інших лайок...

Майже у всіх рецензіях на мої твори В. Сварог, не зрозумівши моєї різноманітності мовостилю, відзначав "селянськість" моєї мови, але ніколи не казав, якою ж має бути "міська" українська мова. Та й у передовій статті до січневого числа "Нових днів" він написав, що українська літературна мова/а не тільки моя/ще й досі не відійшла від мови І.Нечуя-Левицького, а як я його в своїй першій статті притиснув, то він, нарешті, вказав на зразок "міської", "інтелігентської" та "інтелектуальної" мови — в Ю.Шереха та в Ю.Лавриненка /його написання — В.Ч./ . Про мову Ю.Шереха я двічі писав ще на початку 50-их років /у недільному виданні "Свободи"/, а нещодавно в статті "Бунт найвидатнішого критика", надрукованій у ж. "Визвольний шлях", кн.2

за 1977 р., я відзначив його "бунт" з позиції "великоміської мови" проти "мови слов'яної", проти "народництва" й "селянства" в ній. Це в нього, в Ю.Шереха, відриг його співпраці на початку 30-их років з Наумом Кагановичем, що громив тоді українських мовознавців за "народництво": він тоді поставив своє прізвище поряд із прізвищем цього погромника на шкільній граматиці заарештованого Гр.Шевчука. Тоді й мене "проробляли" /тобто прилюдно судили/ за це "народництво" та ще за "повзучий емпіризм", тобто за реалізм /і в Сварога цей термін, як я відзначив вище/ на загальноміських зборах інтелігенції, а у висліді викинули із Спілки працівників освіти з заборonoю працювати за фактом. А оце тут, у вільному світі, я нахопився знову на таких "суддів" в особах В.Сварога та Ю.Шереха.

Що являє собою Шерехова "великоміська мова", це можна бачити з того, що в нього, наприклад, горобці "чірікають", тим часом як у моїй "селянській" горобчики "цвірінькають". Взагалі в його мові повно русицизмів /"осмислення" тощо/ поряд із галицизмами /"ціхує" тощо/. Крім того, як уже "вчений світової слави" /мінус рецензія проф. Лунта на його найбільшу працю/, Ю.Шерех свої речення будує й по-англійському. Наприклад: "Слов'янські мови: риси /?/ подібності і /?/ відмінності" /оголошення в "Свободі" з 7 грудня 1977 р. про його доповідь в УВАН/. А "по-селянському" треба б так: "... мови, їхні..." Щоб читачам було ясно, яку конструкцію в англійській мові я маю на увазі, я наведу заголовки статті якоїсь Ruth Mihalenko з нашої /в Нью-Джерсі/ газети: "Latin: Lingua mortua" /хоч "по-селянському" тут мусить бути не кома, як у першій прикладі, а риска: "Латина — мертва мова"/. Є в Шевельова й та-

ке чудернацтво: "Бути українським ученим: Василь Сімович". Про таку англізацію нашої синтакси я написав окрему статтю: "Двокрапкова пошесть у заголовках", що була надрукована в газ. "Вільний Світ"/з 7 травня 1979 р./ Оце те, що зблизило В.Сварога з Ю. Шерехом. Ну, а що знайшов для "знищення" "провінціяла" Чапленка В.Сварог у Ю. Лавріненка? Хіба, може, йому потрібний був хтось третій, щоб припрягти його до одного воза і щоб вийшла всеросійська "тройка"? Але ні, В.Сварог добре занюхав. Він же, мабуть, прочитав у липнево-серпневім числі "Сучасности", де, як відомо, господарює окличник російсько-української двомовності й двокультурності І.Кошелівець, дуже "інтелектуальне" Лавріненкове дослідження "На шляхах синтези клярнетизму", в якому він /Лавріненко/ припріг П.Тичину до Сварогових та Шерехових улюбленців, тих росіян, що їх сам Сварог залюбки перекладає, а Ю.Шерех цитує в оригіналі, — "великого" О.Блока і "не дуже великих" А.Бєлого, О.Мандельштама, Б.Пастернака. Щоб не бути голослівним, я можу відіслати читача на стор. 100, де цей партнер "непровінціяла" В.Сварога подає в одному контексті загибель російських і українських письменників: Єсенін, Хвильовий, Маяковський...Гумільов... Зеров... Мандельштам. Не давши образу "радянізованого" Тичини, навпаки, підкресливши, що "Тичина мав характер і силу волі", Лавріненко ані словом не згадав, що на цю тему написав Чапленко в кн. "Пропаді сили".

Я ніколи не був проти того, щоб у нашому культуротворенні брали участь і люди, що прийшли з "російського моря", але з умовою, щоб це не були "троянські коні". На жаль, В.Сварог, заликувавшись цим псевдонімом, виявився таким "конем".

Залишається тепер ще сказати, як В.Сва-

рог у цій писанині підбив підсумки своєї "реформи" ж. "Нові дні" в світлі моєї критики цієї "реформи". Передусім він перекручує мої думки й сконстатовані в його "реформі" факти. От у мене написано, що "Нові дні" мали б і надалі залишатись "літературно-науковим та громадсько-політичним виданням", а він написав, що я хотів зробити його "академічним". Щоб мені дошкулити, В.Сварог навів цитату з листа до нього П.Волиняка, в якому небіжчик писав, що я нібито "свої солідніші й наукові статті" даю в "Свободу" та інші видання, а статті лайливі... даю в "Нові дні", але з цієї цитати він викинув згадку про "Свободу". У непофальшованому вигляді В.Сварог надіслав був цю цитату мені ще під час нашої листовної суперечки, і я її навів у рецензії на збірник "Поговоримо відверто", що його зредагував також В.Сварог /між іншим, теж із фальшуванням Волинякових текстів/, і там спростував цю неправдиву думку П.Волиняка, бо було навпаки: до "Свободи" я давав публіцистичні статті, а в "Нові дні" — наукові та белетристичні писання. Згадуючи мою критику хибного "новотвору" "трилог", він написав, що я нібито хотів би, щоб були не тільки "тріялог"/як "діялог"/, а й такі слова, як "тріяместр" тощо. +/ Крім того, "трилог" ще й через те зайве, що слово "діялог" не значить "розмова двох", а просто "розмова"/від.гр. *δία* — "між" та *λογος* = "спільне мовлення"/.

Таких перекручувань у нього багато, але стаття моя збільшується, а треба відзначити ще й більші його крутійства. Він замовчує

+/Між іншим, уже після того, як ця моя "відповідь" була написана і розіслана декому в машинописі, я випадково знайшов у Лесі Українки/зб.Леся Українка "Про літературу", Київ, 1955 р./жартівливе утворення "тріялог", тобто те, що й я незалежно утворив.

те, що його навіть крутіємством не може виправдати. От він ані словом не згадав про те, що, проголосивши з самого початку "свободу слова й мислі", зразу ж сам його, це проголошення, й порушив. Замовчав він і те, що друкував тільки ті листи читачів, які схвалювали його "реформу" журналу та "мовну політику", а тих, що не схвалювали, — не друкував. Не признався він і в тому, що, знаючи про хуліганський учинок В. Онуфрієнка, він дав йому змогу "виправдуватись", хоч уже була в "Нових днях" стаття на його оборону. /З "самоцензурою" цей випадок не має нічого спільного, як він "вигручується"/. Але найбільша його мовчанка — про його калічення та свавільне заголовлювання чужих текстів, не тільки статей, поезій, а й листів, які він друкує з своїми заголовками /напр., Мамченків лист, який він заголовив "Чи це етично?"/. До мене написали різні співробітники "Нових днів" із скаргами на таке свавільне "редагування". Один відомий прозаїк написав, що його твір у "Нових днях" покалічено. Один наш літературознавець з обуренням мені написав, що його статтю, написану на підставі архівних дослідів, він переробив по-своєму. Цей літературознавець навіть назвав його "маніяком". Ще один наш відомий літературознавець з тривогою мене запитував /у листі/: "Що Ви думаєте про нове редагування "Нових днів"?" З нашим досвідченим поетом О.Гасм-Головком я ніколи не листувався, але до мене з Вінніпеґу дійшла звістка, що й він "не впізнав" у "Нових днях" своєї поезії...

І чи не цим пояснюється те, що О.Гая-Головка вже немає в редакційній колегії, як вибув з неї й наш відомий журналіст Роман Рахманний?

Отже, Сварогове "редагування" "Нових днів" набрало вже характеру журналістично-

го скандалу! Цей скандал В.Сварог збільшив ще й тим, що похопився вже в тому ж жовтневому числі напасти на Р.Рахманного, використавши для цього якогось С.Крицького, що написав "Елаборат Р.Рахманного"/заголовок, напевно, Сварогів, бо тільки він міг "утверднити" "л" в "Еляборат"/.

Показове також для цього "псуїредактора" те, що він деякі свої "гріхи", з яких не може сам виборсатись, "доручив" іншим. Так він "відмежувався" від провини в публікації блягузкання М.Лавренка нотаткою К.Туркала та листом К.Зіньківського. Свою відповідальність за публікацію моєї статті про М.Руденка він заличував листом якогось примітива І.Колісниченка, який навіть загрозив мені: "Отямтесь, поки не пізно!" /Між іншим, цю мою статтю радіостанція "Свобода" вислала на Україну, а це не абияка її позитивна оцінка/. "Перестраховуючи" себе так, як це було й в СРСР, від звинувачення в антисемітизмі та "самоцензурно" відкинувши "Пісню про чайку-небогу", він ще й тепер запевняє, що цього твору ніде не можна надрукувати, а тим часом "Чайка" вже надрукована. У своїй несамовитій люті він не міг стриматися, щоб не поглузувати навіть з мого похилого віку...

Чи може мати такий тип, такий безсоромний крутій моральне право називати будь-кого "нечесним полемістом"? А мене він так назвав!

Зрештою, хоч він обпаскудив мене в цій своїй писанині понад усяку міру, але моїх прогнозів щодо його "реформи" ж. "Нові дні" практично не заперечив. Із його "нового одіння" залишилися тільки подвійні заголовки, які він запозичив із ж. "Time", де вони теж недоречні, бо дезорієнтують читачів щодо теми тексту. З "універсалізацією" характеру "Нових днів" теж вийшов шик: він тільки попсував традиційний характер

цього видання, але тепер мусів визнати, що й досі у ньому українознавчий матеріал переважає. Великої шкоди, згідно з моїм передбаченням, завдав він цьому журналові тим, що розігнав кваліфікованих співробітників. І цю поразку він визнав: "Ще готуючи своє перше число "Н.д.", я запросив одного нашого відомого науковця /чи не Ю. Шереха? — В.Ч./ до співпраці та попросив його, щоб він залучив і своїх колег. Цей науковець обіцяв регулярно присилати свої статті та "мобілізувати" своїх колег. Я довго ждав обіцяних статей. Чекаю на них і досі".

Річ зрозуміла, що той "відомий науковець" з першого ж числа побачив, з яким редактором має справу, — і не прислав нічого. А в листопадовім числі він і з своїми авторами-читачами "полемізує", а не друкує їхніх листів. Це число на 90% заповнене передруками з газет. З "словотворами" теж у Сварога нічого не вийшло: ніхто з читачів не створив ані одного "новотвору", та й сам він відмовився від "словотворчості" в останніх числах. Я знайшов лише один його новотвір — "продавуабельний".

А наостанку виникає й таке логічне питання: куди дивляться господарі, видавці "Нових днів"? Власне, я й не знаю добре, хто цей журнал видає. На протязі всього післяволинняківського періоду в історії цього видання й моєї в нім співпраці до кінця 1976 р. я мав зв'язок тільки з Д. Кислицею, який відновив цей журнал після смерті П.Волиняка. У цьому його велика заслуга, але чому він раптом замовк, передавши цю відповідальну місію В.Сварогові? Можливо, що він із снаги вибився, бо це ж таки дуже клопітна справа. Але ж чому він тепер своїм заслуженим ім'ям прикриває шкідливу "роботу" В.Сварога, фігуруючи в журналі як "заступник гол.редактора"?

А може, занепад нашої еміграції дійшов до такого рівня, що вже не тільки нікому наших видань редагувати, а й ні до кого апелювати? Старше покоління нашої творчої інтелігенції вимерло, а молодші роблять "американські кар'єри" і, асимілюючись, виконують ролю... "амбасадорів України". За цих умов затратилось у нашому еміграційному суспільстві розуміння ієрархії культурних вартостей, — тож і В. Сварог, на спілку з мамченками, колісниченками та іншими гарманами, може на всю свою охоту паплюжити В. Чапленка.

На безлюдді ж, кажуть, і Хома — чоловік...

ЗАГАЛЬНА ЗАВВАГА

Дехто може здивуватись, що В. Сварог, людина, яка десятки років навчала російської мови в монтерейській школі, виявився таким дилетантом у науковій мовознавстві. Але навчання в тій школі не має нічого спільного з науковим мовознавством. Це елементарне навчання розмовної мови, в якому навіть початкова шкільна граматика майже відсутня. Тим то на вчителів там понабирали цілком випадкових людей, які навіть із працею в початкових школах перед тим не мали нічого до діла. Коли я там працював, то російський відділ був цілком у руках білогвардійців-військовиків, які повтікали з Манджурії після захоплення її комуністами. І навпаки: мовознавці з високошкільним досвідом там не могли утриматися. Так "вилетіла" звіт моя знайома доцентка Ростовського педагогічного інституту М. Полторацька. Керівник російського відділу білогвардійців Альбов на мою просьбу дозволити мені попрацювати два роки до пенсійного віку, відповів: "Нет, вам придется уйти". А такий, як я, тимчасовий викладач, що брукував вулиці в Харкові, мабуть, працює там і досі. Залишився й шахтар із Аляски, який інколи звертався до мене: "Объясните мне, пожалуйста, это, — я не понимаю"...

ХИТРА ГРА НА ЕМІГРАЦІЙНІЙ КОНЬЮНКТУРІ
ОДНОГО НАШОГО ПИСЬМЕННИКА

У цій моїй статті мова буде про таку "кон'юнктурну гру" Ігоря Качуровського. Таких "грачів" у нашій літературній і науковій житті на чужині багатенько, але я з боєм переживаю таку "гру" тільки, сказати б, моїх "листовних друзів", тобто тих наших письменників, з якими я листувався чи й досі листуюся. Тепер у мене назбирався фактичний матеріал із "гри" І.Качуровського, і через те я про нього пишу.

Особисто з Ігорем Качуровським я ніколи не зустрічався, але після того, як я написав статтю про його творчість в недільному виданні газ. "Свобода" /ч.І5 за 1952 р., ст. "Перший у черзі", в якій, на жаль, якимось проскочив хибний приклад на дактилічну риму/, він став моїм "листовним другом". Правда, він тоді трохи побришкав був, образившись за те, що я назвав його одним з молодших поетів, але пізніше усвідомив, очевидячки, що в цьому не було нічого образливого /нар. 1918 р., отже, мав тоді 34 р./ і змінив гнів на ласку, — продовжував зі мною листуватися. Тим більше, що ота моя стаття залишається ще й досі чи не найповажнішою статтею про його творчість. Брав я його під свою оборону й пізніше, як хтось неслухно знецінював його твори /напр., у зб. "Координати"/. У листах зі мною він був /як, зрештою, й інші такі мої "друзі"/, здавалося, цілком щирий, але прилюдно, тобто в своїх писаннях не згадував мене ні як прозаїка, ні як драматурга, ні як літературознавця й критика. Особливо виразно це виявилось недавно, коли він узяв участь у тій обороні нашого письменства перед широким світом, яку я свого часу розпочав був, а недавно відновив. Я маю на увазі

ту оборону, що стосується нашої власної дезінформації в публікаціях, призначуваних для чужинців.

Як читачам, либонь, відомо, я двічі писав на цю тему: уперше, коли я викрив "партійне" перекручення історії українського письменства в статті Є.М/аланюка/, надрукованій у виданні "Енциклопедія Брітаніка" /"Нові дні", ч.96 за 1958 р., ст. "Як ми інформуємо Захід про наше письменство"/, удруге, коли Качуровський надіслав мені фотокопію непідписаної статті про українське письменство, надрукованої в німецькій Енциклопедії Брокгауза / "Нові дні", ч.315, квітень 1976 р, ст. "Як ми інформуємо світ про наше письменство"/.

Після цього за розгляд інформацій про наше письменство в чужих енциклопедіях узявся й І.Качуровський, надрукувавши в 1977 р./січень та лютий/ в жур."Сучасність" перекладені з різних чужих видань відповідні інформації під загальним заголовком "Українська література в світових енциклопедіях". Це був би дуже корисний для нас факт, якби... сам Качуровський в подачі цих матеріалів та в своїх коментарях до них не допустився "свої партійности" так, як і Є.М/аланюк/ та непідписаний автор статті в Енциклопедії Брокгауза, що в ній теж, як я це викрив у своїй статті, подано інформації з позиції "маланюківської партійности".

З огляду на це насправді темою й оцісї моєї статті є принципове питання "Як ми інформуємо чужинців про наше письменство?" А якщо я подекуди згадуватиму й про те, як цей мій "листовний друг" замовчував мене, то це треба розуміти тільки так, що він дезінформував чужинців про наше письменство, бо ж я — учасник нашого літературного й наукового життя. От і в цій своїй публікації, всупереч науковій та

журналістичній етиці, згідно з якою слід згадувати попередника, Качуровський, подавши М/аланюкову/ дезінформацію, без свого засуду її, написав ось так "хитро": "Стаття не викликала особливого захоплення серед культурних кіл українців за кордоном" /стор.12, січневe число/. Ця його "делікатна формула" абсолютно не відповідає історичній дійсності. Така "хитра гра" Качуровського тим обурливіша, що він, писавши так, знав з моєї статті про статтю в Енциклопедії Брокгауза, як захопилася була редакція новоульмівських "Українських вістей" /цитата/ "ясною Маланюковою трактовкою тисячолітнього процесу історії нашої літератури", і тільки я, незгаданий його/Качуровського/попередник, викрив Маланюкову дезінформацію. Коментуючи інформацію про наше письменство в "Новій британській енциклопедії", в якій написано тільки про літературу Радянської України, Качуровський додав, що "поза межами статті, так би мовити, автоматично залишилася і вся наша література з Галичини, Волині та Буковини /Михайло Рудницький, Осип Турянський, Богдан Кравців, Улас Самчук, Ольга Кобилянська/ і література еміграції, себто /? — В.Ч./ Юрій Клен, Олег Ольжич, Олена Теліга, Михайло Орест, Євген Маланюк, Іван Багряний"/стор.24, січневe число/. Як бачимо, серед письменників "старої еміграції" немає В.Винниченка, а з-між письменників "нової еміграції" Качуровський згадав тільки Михайла Ореста та Івана Багряного. Крім того, в нього не випадково на перших місцях поставлено Юрія Клена /а не Євгена Маланюка, найвидатнішого поета "старої еміграції"/ та Михайла Ореста. Таке "висування" цих двох стане нам ясніше при розгляді іншої публікації І.Качуровського, а щодо І.Багряного, який також далі в Качуровського фігуруватиме в

парі з Михайлом Орестом, то це в нього пов'язане з отим замовчанням "захоплення" редакції "Українських вістей" Маланюковою "трактовою тисячолітнього процесу". Пишучи про "недогляди" в статті К. Маннінга, надрукованій у виданні "Енциклопедія поезії та поезики" /видання Принстонського університету/, Качуровський зробив поправку тільки щодо Михайла Ореста, що той, мовляв, не переселявся до Америки, але нічого не сказав про незгаданих у Маннінга тих поетів, які переселились до Америки, — М.Ситника, Ганну Черинь, О.Гая-Головка, Л.Полтаву, П.Карпенка-Криницю, Ю.Балка, М.Щербака /в Маннінга згадано тільки Василя Барку, Яра Славутича та Михайла Ореста/. Сам І.Качуровський переселився тоді до Аргентини, і через те в цьому контексті про нього не могло бути мови. Але чи не найпоказовіше для "хитрування в грі" І.Качуровського те, що він у цій публікації не передрукував зовсім отієї статті про українське письменство в Енциклопедії Брокгауза. Моя листовна спроба з'ясувати цю "загадку", цей "секрет" у його "грі" залишилася безуспішною. Тим то я мушу тепер здогадно, шляхом певного аналізування тексту цієї статті розгадати цю "загадку". Власне, цей "секрет" міститься, на мою думку, в кінцевім абзаці статті. Про цей абзац я написав у своїй статті "Як ми інформуємо світ про наше письменство" так: "Щоб не подумав хтось, що я так гостро скритикував статтю в Енциклопедії Брокгауза через те, що в ній... не згадано мене, я можу сказати, що мене згадано в ній там, де йде мова про еміграційних письменників, які опинилися поза межами України після Другої світової війни, тільки зроблено мене на 8 років молодшим, /написано/, що я народився 1908 року. Згадано й інших наших еміграційних письменників, а кого саме —

хай вони самі заглянуть до цієї енциклопедії, бо в мене вже немає місця". Щодо останнього, тобто щодо "місця", то це в мене був, сказати б, тільки "викрут", бо в тому абзаці згадано тільки вісьмох письменників, і для цих небагатьох слів місця б вистачило, але не було місця для аналізування цього списку, а стаття моя була, справді, вже чималенька. Отож я спробую тепер цей список проаналізувати і таким чином розгадати "загадку".

Передусім треба сказати, що однією з причин цієї "загадки" було те, що в коментарі до цього матеріалу вже ніяк не можна було замовчати мого критичного відгуку на цю статтю: Качуровський сам її для цієї критики мені надіслав, та й була це ще дуже свіжа "подія". Крім того, ніяк було й викреслити мене з того списку письменників, бо він знав, що я проти такої кричущої фальсифікації запротестував би. Колись так учинила редакція "Українських вістей", коли передрукувала в українському перекладі передмову до французького видання роману І.Багряного, — викреслила тільки мене з-між згаданих у цій передмові еміграційних письменників. Але ця передмова була надрукована в іншому українському журналі без такої фальсифікації, і я так довідався про неї. Та найголовнішою причиною було те, що цей матеріал друкувався в "Сучасності", яку редагував мій ворог І. Кошелівець. Я наведу дослівно цей ключевий для "загадки" абзац.

"Друга світова війна погнала декотрих українських радянських письменників через Німеччину в заокеанські країни, серед них були поети /Михайло Орест, 1902-1961, Тодось Осьмачка, 1898 - 1964/, прозаїки/Іван Багряний, 1909 - 1964, Віктор Петров-Домонтович, 1898 - 1971, Олекса Ізарський-Мальченко, 1919, Ігор Качуровський, 1918, Ва-

силь Чапленко, 1908, Докія Гуменна, 1904/. Вони описували в своїх творах переважно страждання /переживання/ під владою Сталіна й Гітлера".

Цей список аж ніяк не можна уважати за логічно з історичного погляду укладений. Передусім впадає в око наявність у ньому шпигуна В.Петрова-Домонтовича, та ще й людини з не дуже виразною причетністю до письменства як такого, а тим більше до опису страждань під Сталіним та Гітлером. Не можна не звернути уваги й на порядок прізвищ, якщо взяти на увагу вік письменників та їхні заслуги в українському письменстві, починаючи з радянського періоду їхньої літературної діяльності. З двох названих поетів на першому місці мав би стояти не "симптоматичний" для цієї "загадки" Михайло Орест, а Тодось Осьмачка, що ввійшов в історію української поезії в 20-их роках /про ту його творчість я надрукував тоді в харківському ж. "Критика" велику статтю/, тим часом як Михайло Орест виявив себе тільки на еміграції, як я про це більше скажу далі в цій статті. З прозаїків після В.Петрова-Домонтовича мав би стояти В.Чапленко, який насправді народився 1900 р., друкуватися почав у "радянській" пресі 1919 р., а його перша збірка оповідань "Малочок" вийшла на Україні 1927 р., плюс історично-теоретична розвідка "Сонет в українській поезії", видана 1929 р. За Чапленком мала б іти Д.Гуменна, народжена 1904 р., а вже за нею І.Багрянний. Ну, а в самому кінці мали б поміститися Олекса Ізарський-Мальченко та І.Качуровський, та ще й не тільки з огляду на їхню "молодість", а й з огляду на деякі інші моменти.

Про О.Ізарського в "Енциклопедії українознавства" сказано, що він почав друкуватися ще в "радянській" пресі. Не заперечую, — може, це й так. Але на еміг-

рації він виявив себе як письменник досить пізно. Один раз мені довелося з ним зустрітися: в Авґсбурзі він приходив до мене з думкою, що хотів би перекласти на німецьку мову мого "Пиворіза". А той факт, що я є в цьому спискові, може з великою ймовірністю промовляти на користь його авторства в Енциклопедії Брокгауза, — І. Качуровський не міг би мене згадати не тільки з огляду на вищесказане/про його ставлення до моїх писань/, а й з огляду на далі в цій статті відзначені факти.

Про І. Качуровського до мене ще в Європі доходила чутка /не знаю, чи правда: за що купив, за те й продаю/, що він емігрував з СРСР як російський поет, а вже на еміграції його нібито навернув на українство Б.Олександрів. Та він ще й тепер, скільки мені відомо, друкується в російських еміграційних журналах /у паризьких "Гранях"/, як також має ще й досі велику прилюбність до російської поезії, перекладає давніх російських поетів, близьких до його смаку, — Сологуба, Мандельштама... Проте і в українській поезії він не абиякий майстер. Тільки ж, як я сказав уже, він не повинен би бути в цім спискові. Він міг би бути тільки серед "нових" еміграційних поетів.

Висування Михайла Ореста на перше місце в емігрантській поезії, а В.Петрова-Домонтовича в емігрантській прозі /мабуть, як "неокласичного" прозаїка/ — спільна для Ізарського й Качуровського прикмета. Висування І.Багряного, що випадає з "неокласичних рямців", можна пояснити наявністю в Німеччині "уердепівського" в-ва "Українські вісті", де вони друкуються. Зрештою, ця "природна" прихильність до прози І.Багряного більше властива Качуровському, ніж Ізарському, оскільки Качуровський... має "уердепівця" начальником на праці.

Як шкідливо відбився неоклясицизм І. Качуровського на інформації для чужинців про українське письменство, це видно й з його статті "К сотой годовщине Эмского указа", надрукованій у ж. "Континент", ч.ІІ. Було б дуже добре, якби він дав був повноцінну об'єктивну інформацію про наше письменство в цьому виданні, оскільки, кажуть, його видають і іншими європейськими мовами. На жаль, як неоклясик, він не спромігся на всеосяжну об'єктивність у цій статті.

Хоч заголовок статті І.Качуровського, здавалося б, вказує тільки на історію цього ганебного акту 1876 р., але насправді Качуровський дав конспективний огляд українського письменства аж до наших днів. Це в нього вийшло трохи нелогічно, та з цим можна було б примиритися, якби цієї статті не попсувала неоклясична тенденційність автора. Мені самому колись, у 20-их роках, імпонував неоклясицизм М.Зерова, про це свідчить моє листування з ним, а також те, що я вивіз його листи до мене та "Sonnetarium" на еміграцію і так урятував їх для історії /між іншим, Качуровський, згадавши "Sonnetarium", про цей мій "учинок" не написав, хоч аналогічну заслугу О.Веретенченка, що вивіз "Медобір" В.Свідзинського, відзначив/. Але це було тоді й там, де "жовтневі бешкетники" "одгетькували" всю попередню українську літературу та висували усякий примітивізм у творчості, а неоклясики на чолі з М.Зеровим сприяли високому рівневі поезії. Взагалі ж сказавши, неоклясицизм не може бути найголовнішим у наших літературних процесі. Це літературний напрямок "другого ступня"/цього вислову вжив і Качуровський у характеристиці творчості М.Зерова/, тобто творчість, побудована на наслідуванні прочитаних чужих творів, а не на безпосередніх спостереженнях життя й дійсності взагалі, як це ро-

блять реалісти. А тим часом І. Качуровський більшу частину своєї статті присвятив неоклясикам. Емський указ та українську передреволюційну літературу він "пробіг" швиденько на трьох чи що сторінках, мовляв, "читачі, ймовірно, мають про неї ... загальне уявлення", а головну свою увагу та тринадцять сторінок заповнив письменниками 20-их років, ба й довів свій огляд, як я відзначав уже, аж до наших днів. На жаль, ще в розгляді письменства 20-их років він допустився неоклясичної тенденційності, тим часом як тоді на повний спектр розвинулися вже різні напрямки в творчості наших письменників. Якщо, наприклад, про найоригінальнішого українського поета першої половини ХХ стор. П. Тичину він згадав тільки раз і тільки в одному реченні, та ще й поєднав його в цьому реченні з непершорядним поетом Є. Плужником, то про кожного з неоклясиків, як також про близького до них, на його думку, В. Свідзинського він пише з численними, часом дрібними й несуттєвими в таких оглядах подробицями. От про М. Зерова він написав, що це була "людина з абсолютною/? - В.Ч./ пам"яттю", що він відмітний був "дотепністю й красномовністю", що міг напам"ять проказувати цілу сторінку оригінального еспанського тексту з "Дон-Кіхота"... Що ці прикмети були несутні для творчості М. Зерова, це видно з того, що в його творах взагалі ніякого гумору немає /за винятком "пародійного" "Луки Грабуздова"/. Я не маю тут змоги відзначати інших неоклясиків таких подробиць, згаданих без потреби в статті І. Качуровського, — спинюся трохи більше на еміграційних "божках" І. Качуровського — на Юрієві Кленові та Михайлові Орестові.

Юрія Клена І. Качуровський вважає геніальним поетом, його "Попіл імперій"/чо-

му так зветься?/, "містична епопея", за визначенням Качуровського /насправді розрізнені ффрагменти, не зведені до купи/, — це щось надзвичайне, із "страхітливим прокляттям на адресу Німеччини", якому "навряд чи знайдеться рівне щодо сили прокляття у світовій літературі". А от "подробиці" до цих суперлятивів. І. Качуровський написав, що Юрій Клен з цією "епопеєю" їздив по українських таборах, з великим успіхом читав її нашим людям, а ті нібито сприймали ці читання з ентузіазмом. Я чув ці читання і не пригадую такого ентузіазму. А коли він ночував у мене в Авґсбурзі /я жив не в таборі/ і я запитав його, як він думає пов'язати ці ффрагменти в цілість, то він нічого не міг сказати, просто не відповів на моє питання, промовчав. А його "успіх" у цих об'їздах таборів був переважно в тому, що він назбирував серед наших людей, як тоді казали, цілі торби ще знецінених німецьких марок. Умер він від запалення легенів, а не якоюсь таємничою смертю, як на це натякає Качуровський.

Михайло Орест, за свідченням І. Качуровського, не виступав прилюдно з читанням своїх поезій, а читачів у нього було "не більше, як пальців на одній руці", як він сам про це сказав /за свідченням Качуровського/. Проте, на думку І. Качуровського, поезії Михайла Ореста — "це свого роду щабель, за яким виявляється вже найвища сфера духового життя". Далі Качуровський написав, що для розуміння цих поезій треба особливо знати індійську філософію. Як відомо, в Авґсбурзі Михайло Орест належав до групи В. Шаяна, що творив "нову релігію". Спочатку це була "релігія" з Перуном на чолі, а потім до неї приєднали й оцю передпотопну "індійську філософію". До Шаянової групи належали ще В. Барка та В. Державин. А що вони називали з

"релігійних міркувань" себе різними іменами /Барка звався "Константин", а Шаян — "Володимир"/, то я тоді написав вірша "Святі брати Володимир та Константин", і цього вірша І. Качуровський, як тодішній редактор ж. "Пороги", надрукував. А от тепер він із такою сміховинною "філософією" вийшов на міжнародний форум! Щождо конкретних "етапів" у творчості цього "божка", то навіть те, що сказав про нього І. Качуровський, свідчить більше про його творчу недолугість, ніж про геніяльність. Як виявилось з інформацій, поданих у Качуровського, на Україні Михайло Орест надрукував тільки два вірші-переклади, а перша збірка його віршів вийшла під час війни, коли йому було вже 42 роки. Та й після війни, живши в американській окупаційній зоні Німеччини, він написав зовсім мало і, кінець-кінцем, перейшов на переклади та видавання писань свого брата М. Зерова. Я не можу в цій статті аналізувати якості його оригінальних поезій, скажу ще раз тільки те, що я написав у статті "Дещо про поезію Миколи Руденка", солідаризуючись із думкою М. Шлемкевича, який назвав вірші Михайла Ореста "дистильованою поезією". М. Шлемкевич так влучно визначив вірші Михайла Ореста в доповіді про творчість І. Багряного, яку визначив, як "сировину", а Михайла Ореста ото так "знецінив".

І. Качуровський мою статтю про М. Руденка не тільки читав, а й зробив із неї монтаж для радіостанції "Свобода" /про цей монтаж мова буде ще далі/, але, підсумовуючи "трирічний спалах" /так він назвав нашу літературну творчість таборового періоду в Німеччині/, він написав таке: "Найяскравіше в поезії тих років — Кленова й Орестова творчість, у прозі — романи/? — В.Ч./ Івана Багряного". Звичайно, І. Багрянний тут згаданий на догоді начальству,

про яке я вище згадував, але не можна одночасно не зупинитися трохи й на питанні про цього прозаїка 1945 - 1948 рр., тобто років отого "спалаху". Як відомо, тоді, 1946 - 47 рр., були перевидані тільки його "Тигролови", які я редакційно впорядкував, ба й сюжетно "дописав" ще у Львові під назвою "Звіролови", а ніяких інших його "романів"/у множині!/тоді не вийшло. Але й у тих трьох розділах, що їх І. Багрянний додав до впорядкованого в моїй редакції тексту, впадає в око ота "сировина", що про неї написав Шлемкевич. А Ю. Ш/ерех/ нещодавно в "Сучасності" назвав, з огляду на недостатню освіченість, цього прозаїка, навіть "мужлаєм"/sic!/, він навів фактичні помилки, які свідчать про цю недостатню для письменника освіченість/. Про того прозаїка, що видав ще у Львові "Пиворіза", тоді в Німеччині — "Чорноморців", збірки оповідань "Любов" та "Муза", плюс окремі видання "Увесьденечки", "Ісько Гава", І. Качуровський "забув зовсім"...

А як узяти на увагу те, що наш "інформатор", додатково до своїх "божків" у поезії згадав майже всіх з "маланюківської" празької групи авторів малих збірок, плюс теперішніх ув'язнених в СРСР Калинця, Стуса, Осадчого, а не згадав Яра Славутича, Юрія Балка й ін., що видали тоді повноцінні збірки поезій, як і не згадав про драматургів Чапленка /ще у Львові вийшла п'єса "Знайдений скарб", а тоді, в Авсбурзі, — "Гетьманська спадщина"/, Ледянського /"Під косою"/, то від його статті складається таке враження, що це чи не найбільша дезінформація про наші досягнення у вільному світі за ті три роки. А учинив він це, "хитро граючи" тільки на малій новолемківсько-мюнхенській кон'юктурі! Чи можна таку людину поважати? Як відомо, він дуже чутливий до найменшої критики його

власної творчості. Коли Яр Славутич по- критикував у "Визвольному шляху" його мову, він демонстративно відмовився далі в цьому журналі співпрацювати, ба й відкликав з АБН свою жінку, надрукувавши про це повідомлення в українських газетах. Він двічі виходив із Об'єднання "Слово" через те тільки, що голова його в своєму звіті не згадав якоїсь там його книжки...

Звичайно, не може й мене не обурювати той факт, що він ні разу ні при якій нагоді у цій статті, призначеній для чужинців і надрукованій у "недосяжному" для І.Кошелівця виданні — "Континент", з огляду на оту малу кон'юнктуру, не згадав мене як письменника. Це останнє стане ще обурливіше, коли я скажу, як я довідався про цю його статтю і як її одержав. Коли ця стаття була надрукована, Качуровський, як мій "листовий друг", написав мені про це в листі як про свій тріумф. Нічого для себе поганого не підозріваючи, я попросив його надіслати мені фотокопію її /тим більше, що він перед цим сам надсилав мені різні фотокопії/. А це вже було тоді, коли я почав був підозрівати свого "друга" в отій його "кон'юнктурній грі". Він, наприклад, не відповідав у листах на деякі мої питання, не повідомляв про надсилані йому мої книжки. Насторожив був мене й отой "пропуск" у публікації статей про українське письменство в чужих енциклопедіях. Отож я ще перед звісткою про цю його статтю написав йому листа з деякими докорами, згадавши, між іншим, і те, що за багато років нашої "дружби" він ніде ні разу не згадав мене як письменника. І от, незважаючи на таку мою настороженість, він вислав мені свою статтю, в якій мене цілком зігноровано! У конверті були а/ця стаття, б/монтаж із моєї статті про М.Руденка та в/"Сонет" Чекко

Анджольєрі в його перекладі — і ніякого супровідного листа. Я зрозумів це як "речовий лист", подібний до того, як колись скітські царі надіслали перському цареві Дарієві /жаба, миша й стріла/. А надіслав Качуровський це з помсти за те, що я написав у статті про М.Руденка так: "Добрі поети Олександрів і Качуровський, вичерпавши любовну тематику, надолужують перекладами". Це в мене означало втечу еміграційних поетів, в тому числі й цих двох, від такої, як у М.Руденка, громадської відважності. Статтю Качуровського /в його "речовому листі"/ я зрозумів як "жабу"/так називав Еміль Золя зневажання його творчості в газетах/, монтаж із моєї статті, як не варту уваги "мишу"/бо це була його заробіткова праця, а не ласка, за яку я мав би дякувати/, ну, а "Сонет"— як "стрілу", як натяк на якийсь гаданий мій егоцентризм...

На це його зухвальство я вже не відгукнувся листом, а натомість написав оце викриття його тенденційної дезінформації про наше письменство.

ПОСТСКРИПТУМ. При цій нагоді не зайвим буде навести тут інші недавні "списки" українських еміграційних письменників, враження від яких /тих "списків"/ таке, що укладачі їх більше дбали про те, щоб вилучити з нашого літературного активу немилих їм письменників, аніж безсторонньо показати наші надбання у вільному світі. В останньому, виданому в Австралії альмнасі "Новий обрій", ч.5, такий собі незначний поет І.Смаль-Стоцький у дописі про наше літературне життя в Авґсбурзі назвав багатьох письменників, яких тепер уже ніхто, мабуть, і не пам'ятає, назвав навіть тих, кого тоді в Авґсбурзі не було/Гайдарівсь-

кого/, а того, хто був ініціатором і редактором усіх тамтешніх літературних видань, "забув" згадати. А пояснити це можна, либонь, тим, що сердега "оглядався" на ту партійну організацію, яка видала йому книжечку "Клепачівський рейд", що її він мені надіслав з написом: "Вельмишановному письменникові Василю Чапленкові на милу згадку". А один з моїх молодших "листових друзів" — Ігор Шанковський хоч у листі назвав мене "безумовно справжньою величиною", але в своїй книжці "Симоненко", на стор. 27, поставив на чолі "списку" шпигуна В.Домонтовича, за ним іде сучасний інформатор Києва й Москви Юрій Косач... потім Ю.Буряківець, Іван Манило, а того, кого він назвав у листі "безумовно справжньою величиною", в його "спискові" немає. Таку саму "ієрархію" письменників подав до відому нашої громадськості якийсь І. Боднарук у газ. "Америка", в ст."Улас Самчук", тобто поставив на чолі В.Домонтовича й Ю.Косача, не згадавши ніяк "справжньої величини". Марта Тарнавська в огляді нашого літературного життя, що був надрукований у "Свободі" підвалами, починаючи з 29 червня 1977 р., під заголовком "Легковаження літератури" також "злегковажила" цю "величину", але зате мітична Нью-Йоркська група /шевців? кравців?/ фігурує в неї у повному складі. Старенька М.Стутинська не завагалася пофальшувати наприкінці свого життя власний щоденник у виданні "Далеке зблизька" /Вінніпег, 1975 р./, повикреслювавши з нього записи про В. Чапленка, а журі літературного конкурсу, в складі якого був І.Качуровський, не зважаючи на таку фальсифікацію історії /а я це виявив у пресі/, видало їй нагороду. Та чи не найупертіше "нищив" мене як письменника на протязі всього нашого еміграційного життя, від Львова починаючи, де ми з

ним уперше познайомилися, Ю.Шевельов. Він же "ушанував був" своєю увагою тільки мою збірку оповідань "Муза", написавши свого часу на неї позитивну рецензію, але пізніше не вмістив цієї рецензії ні в "першій черзі" своїх "критичних" статей/зб. "Не для дітей"/, ні в "Другій черзі"/"Сучасність", 1978 р./.. +/

Ні, такою "грою" наша еміграція не створить історії нашого вільного письменства! Її створять наші пізніші покоління у вільній Україні, а Василева Чапленкова творчість буде в тій історії не на останньому місці.

+/ Про це останнє видання докладніше я пишу в окремій статті, вміщеній у цій збірці.

НАША АСИМІЛЯЦІЯ ЗГОРИ

У нашій пресі дедалі більше і з великою тривогою пишуть про асиміляцію нашого молодого покоління на чужині. А нещодавно подав свій голос у цій справі Ю.Шевельов/, написавши в ст. "Пороги і Запоріжжя"/це в нього тільки гра в слова, а не Дніпрові пороги й Запоріжжя/ ось так: "Це поріг збереження національної субстанції і мови емігрантами. За тридцять років поселення в нових країнах еміграція, що гордовито називала себе політичною, спромоглася /? - В.Ч./ повторити польонізаційні процеси І6 - І7 сторіч і русифікаційні процеси І8 сторіччя з швидкістю, гідною атомової доби. Цим разом це як правило англізація" /ж. "Сучасність", ч.9 за 1977 р., стор.91/. Але мимоволі виникає питання: чи асимілювалася тільки молодь і чи не було певного роду "заохоти" в цьому напрям-

ку для молоді згори від покоління того ж таки Ю.Ш/евельова/, яке навчало цю молодь в університетах і давало приклади для наслідування своїми англійськомовними публікаціями?

На цю останню небезпеку я вперше звернув був увагу нашої громадськості в своїй статті "Асиміляція нашої науки на чужині", що була надрукована в газ. "Новий шлях", ч.42 за 1961 р. Проти мене виступив тоді в тій же таки газеті наш молодий надійний науковець В.Голубничий, а я йому відповів у статті "Ще раз про асиміляцію нашої науки" /"Новий шлях", ч.9 за 1962 р./ . Але він, Голубничий, не тільки більше не виступав проти цих моїх статей, а й сказав мені через деякий час після нашої полеміки, що я мав рацію, бо рецензенти його англійськомовних праць називають його американським ученим /про цю нашу розмову я писав в одній своїй статті ще за його життя, — тож хай ніхто не думає, що я пишу це тільки тепер, після його смерти/.

Ув отих моїх двох статтях я наводив факти, які свідчили про те, що навіть наші новоприбулі після війни науковці/я згадував і "старих емігрантів", у яких були інші умови/один з-поперед одного поспішали англізуватися, та ще й з виразним почуттям української національної неповноцінності/меншевартості/. Мавши на увазі наших науковців у США, я на доказ цього останнього "явища" навів був у першій своїй статті "висловлення" на засіданні Управи УВАН тодішнього її президента М.Ветухова, що звучало приблизно так: "Не штука написати й видати наукову працю українською мовою, — ні, ви видайте англійською мовою". Ясно, що це мало такий сенс, що тільки англійськомовна праця має справжню вартість. На жаль, редактори "Нового шляху", з великої, мабуть, пошани до президента УВАН, тоді це

"висловлення" М.Ветухова з моєї статті викреслили /пізніше я його згадав ув іншій своїй статті/. А М.Ветухів цю свою думку здійснив у виданні англійськомовних "Annals". Спочатку, коли я, як один із засновників УВАН у США та член її Управи, ще мав у її науковім житті впливи, то з моєї ініціативи були видані два "Наукові збірники" українською мовою /перший з них я й зредагував/, а також зб. "Володимир Винниченко, статті й матеріали" /за моєю, в основному, редакцією/. Але потім появились у Ветухова інші "дорадники", і УВАН стала видавати "Annals" та видала збірник про М.Драгоманова англійською мовою. Як ілюстрацію моєї думки про асиміляцію нашої науки в Канаді я тоді згадав факт, що Я.Рудницький укладав свій етимологічний словник української мови по-англійському, а щоб похвалитися цим, він навіть в одній своїй українській статті навів "зразок" із того свого словника не якою, а тією ж таки англійською мовою /ще в Європі він надруковував був такий "зразок" німецькою мовою/. Тепер я можу додати ще й те, що він своє серійне видання "Slavistica", розпочате в Авґсбурзі /в Німеччині/ українською мовою, негайно після прибуття до Канади став видавати англійською /й почасти німецькою/ мовою, видавши першу у Вінніпезі 1949 р. свою власну книжечку про слов'янські та балтійські університети на вигнанні по-англійському. Далі в нього пішли такі, здавалося б, українські патріоти, як Р.Смаль-Стоцький, В.Кас/Кисілевський/, не кажучи вже про його /Я.Рудницького/ учня ще з Праги, а потім перевертня, що змінив навіть батьківське прізвище "Сидорук" на англійське "Паулс". Ю.Шевельов і П.Ковалів теж поспішали здобувати славу в чужому світі. /Див. список цих видань у брошурці Г.Д.Вібе "Kulish as a Gogolist", Вінніпег, 1972 р.;

сама праця написана українською мовою і чи не тому, часом, що автор — німець, як писав Т.Шевченко: "Нехай німець скаже".../. Слідком за Я.Рудницьким пішов дуже швидко його наслідувач Яр Славутич, — він же назвав Я.Рудницького "творцем української науки в Канаді", тим часом як його швидше можна б назвати "піонером асиміляції нашої науки на еміграції", а отже й асиміляції нашої еміграції згори. Коли я звернув був увагу Славутича на недоречність його англійськомовної публікації в одному українському виданні, як також примітки до його української статті, що це "переклад з англійської", то він мені на це сказав /власне, написав у листі/ з властивою йому безцеремонністю, що я це кажу із зазд-рости, через те, що сам не вмію писати по-англійському.

Коли Л.Винар проголосив у пресі, що надалі він видаватиме свій журнал "Український історик" не тільки українською мовою, мотивуючи це тим, що, мовляв, Москва реагує на праці англійською мовою, а на українські — ні /між іншим, це не так: як треба, то в Москві й Києві "відгукуються" — по-своєму, звичайно, — й на українські наукові праці, зокрема й на мої/, то я за-протестував тоді в пресі статтею "Український історик на асиміляційному етапі"/була надрукована в автентичному вигляді в ж. "Нові дні", ч.12 за 1969 р., у газ. "Новий шлях", ч.49 за цей же рік, редактор змінив мій заголовок на "Український історик на неправильному шляху"/. Л.Винар у своїй відповіді на мою статтю брутально назвав мене "провінціялом", як також зневажливо "висловився" про мої наукові спроможності.

Досить зловісну роль відіграв у процесі асиміляції згори нашої еміграції ще передвоєнний емігрант з Галичини Юрій Лу-

цький, без якого, наприклад, "Annals" УВАН, мабуть, не виходили б англійською мовою, бо тоді ще ніхто з членів УВАН не знав англійської мови, — він це видання редагував. Його власна англійськомовна праця про українську "радянську" літературу 20-их років була також першою асиміляторською працею тих років. Як побачимо далі, він цю роль й досі виконує з не меншою заповзятливістю.

Поминувши багатьох інших, уже молодших наших науковців, які наслідували отих старших науковців в англізації, мовляв Ю. Ш/евельов/, із швидкістю, гідною атомової доби, я ще трохи спинюся на участі в цій "швидкості" самого автора цієї "формули" — самого Ю. Шевельова. Згадана вище його участь в англізації видання Я.Рудницького "Slavistica" була тільки початком його ролі в асиміляції нашої еміграції згори, а його українські наукові праці походять ще, скажати б, з "передісторичного" періоду його наукової діяльності. Виданий у Мюнхені 1951 р. "Нарис сучасної української літературної мови" був написаний, мабуть, ще в Харкові, праця "Галичина в формуванні української літературної мови", видана в Мюнхені цикльостилем 1949 р., була написана у Львові, псевдокритичні статті, видані пізніше під заголовком "Не для дітей" у в-ві "Пролог", були написані здебільшого в 40-их /"таборових"/роках та на початку 50-их років. Але вже свою "велику синтаксу" української мови, що, либонь, теж була написана ще на Україні /її український машинопис я бачив в Авґсбурзі, в УВАН, але не запам'ятав її назви, хоч пам'ятаю русицизм "являється" в ролі сполучки /рос. "связка"/ в першому рядку "Передмови"/, він видав уже в англійському перекладі. Ну, а далі в наших українських колах склалася була про нього така думка, що Ю.Шевельов

взагалі відійшов від українства. І от тільки тепер, коли він, здається, вийшов на пенсію, він знов появився в нашій пресі чи то як "Ю.Шерех", чи то як "Ю.Ш.", як він підписав ту статтю, з якої я навів на початку цієї моєї статті цитату. Думка, висловлена в цій цитаті, цілком уже патріотично українська. А далі, після цієї думки він написав ще "патріотичніше": "Ще десять чи двадцять років такого "прогресу", і від національної культури залишаться тільки вишивані рушники, імітація гуцульської кераміки й вареники /тобто серед еміграції зникне українська мова — В.Ч./ . Чи треба казати, що втрата еміграції не сприятиме силі й перемозі визвольного руху на Україні?" /стор.91/.

А що ця його стаття пов'язана з попередньою його статтею, надрукованою в ж. "Сучасність", як він про це пише на початку цієї другої статті, то складається враження, що оці його патріотичні думки є "виправленням" того, що він писав у першій статті. Ця його стаття — "Про самвидав на іншому континенті, про ненависть, про новітню поезію і про інші речі і нації" була надрукована в ч.9 "Сучасности" за 1975 р. У цій статті він виправдував жаргонізацію нашої мови на чужині, засуджував "народництво" в ній так, як це робив Н.Каганович на початку 30-их років на Україні, а дослівно писав так: "Після всіляких "Любіть Україну за мову її солов'їну" нам, як повітря, потрібна була поезія Без /велика літера його — В.Ч./ України, і нью-йоркчани її дали".

У своїй другій статті він згадує відгуки читачів на його першу статтю, згадує відгуки в газетах "Свобода", "Новое русское слово", "Русская мысль", "відгуки, здебільша з висловами солідарності або й захоплення/стор.71/", але не згадав моєї ве-

ликої статті "Бунт найвидатнішого критика", надрукованої в ж. "Визвольний шлях", ч.2 за 1977 р., а в цій статті я викрив його шкідливу антиукраїнську тенденцію та глузування з "мови солов'їної" з одночасним його вихвалянням тих, хто руйнував повноцінну українську мову, — т.зв. "Нью-йоркчан". Можна тільки припускати, що ота його "поправка" є прихованим відгуком на мою критику.

Звичайно, не можна не добачати в отій "швидкій, гідній атомової доби" англізації наших науковців, поряд із почуттям неповноцінності, і моментів кар'єризму. І деякі з них, справді, зробили неабиякі кар'єри. От Я.Рудницький "досягнув" аж членства в Королівській комісії Канади. Шістдесятріччя Ю.Шевельова справляли не українці, а справжні американці /а запобігливе відзначення цього його ювілею в "Нових днях" він навіть зігнорував/. І тільки внаслідок його успішної кар'єри в американському науковому світі молоді українські науковці, які запобігали його проєкції в своїх кар'єрах, підготували науковий збірник на його пошану. Ну, але це, справді, такі "успіхи" для українського народу, як "успіхи" української шляхти та вищого духівництва в Польщі XVI – XVII ст. чи князя Безбородька в Російській імперії за Катерини II, яка й князівським титулом його нагородила, а він з вдячності за це підказав їй думку про "потребу" скасувати Січ Запорізьку.

Що передасть Я.Рудницький із свого надбання українському народові? Адже його англійськомовного словника ніхто не буде перекладати на українську мову, а в англійському оформленні він там не буде вживаний. Недарма й він сам, у своїх нагадуваннях про цей словник у нашій пресі здебільшого "соромливо" замовчує це його

"оформлення". Не будуть перекладати на українську мову й "великої синтакси" Ю.Ш/е-вельова/, як також і тієї історії української літературної мови, над якою він нібито тепер працює і яка, напевно, теж буде видана англійською мовою...

Але було б помилкою думати, що я взагалі проти англійської чи якоїсь іншої світового значення чужої мови в наших наукових публікаціях. Я ще в своїй першій на цю тему статті "Асиміляція нашої науки на чужині" писав, що такі публікації не тільки бажані, але й потрібні в тих випадках, коли хтось із наших науковців напише працю чи зробить відкриття, які своїм значенням виходять за межі наших національних потреб. Пишучи свою "Історію нової української літературної мови", я був свідомий того, що вона потрібна тільки моєму народові — українському народові і через те не думав про її видання чужою мовою. Та от коли мені пощастило створити адигейську теорію, за допомогою якої я можу етимологізувати, з'ясовувати походження слів та інших мовних явищ у всіх індо-європейських мовах, я спробував був надрукувати інформацію англійською мовою про це моє відкриття спочатку в "The Ukrainian Quarterly" УКК, а потім і в деяких англійських славістичних журналах. Але в "The Ukrainian Quarterly" була надрукована тільки одна моя невеличка стаття /ред. В. Душник признався мені, що він не розуміється на цій матеріалі, але довіряє мені і через те надрукував/, але коли я дав йому другу статтю, то він "поконсультувався" вже у В. Лева — і відкинув її... за браком місця в його журналі. В англійських славістичних журналах я нахопився на українофобів, а також, за моїми здогадами, на наших таки рецензентів, які саботували моє відкриття. Адже В. Лев офіційно відкинув мою статтю українською мо-

вою про походження назви "Україна", що була призначена для ювілейного збірника НТШ!

Звичайно, живши в чужомовних країнах, не можна обійтися й без того, щоб не перекласти й видати якоїсь уже виданої українською мовою праці, напр., "Ілюстрованої історії України" М.Грушевського, для чужинців та тих українців, що вже не знають української мови. З користю для нашої вільної справи видає в перекладах після первісного видання українською мовою в-во "Смолоскип" самвидавні матеріали, одержувані з України. Наші науковці чи й журналісти можуть виступати в чужих часописах, з'ясовуючи наші українські проблеми. Але це вже політика, а не розвиток нашої науки у вільному світі, який /розвиток/ мав би загоювати ті рани, що їх завдає українській науці на нашій батьківщині терористичний більшовицький режим.

Я розглянув процес англізації нашої науки, а тим самим і асиміляції нашої еміграції згори тільки побіжно, але сумні підсумки прогаяного тридцятиріччя для розвитку української науки у вільному світі були б ще сумніші, якби хтось написав докладніше історію цього періоду. Я ж не згадав, наприклад, того, що багата українська еміграція в Америці не спромоглася на видання ні одного солідного позапартійного наукового журналу типу "України" М.Грушевського. Свого часу в Парижі І. Борщак видав з десяток чисел ж. "Україна" невеличкого обсягом, з короткими як правило статтями, і його наші люди, як мені відомо, зберігають у своїх приватних бібліотеках, а "Annals" навряд чи хтось зберігає..

Але тема цієї моєї статті не була б вичерпана і я наразив би себе на нарікання, якби не згадав двох наших наукових центрів — т.зв. Українського Гарварду та пізніше, власне, недавно створеного в Ед-

монтоні Канадського інституту українознавства, з його філією в Торонто. На підставі тих інформацій, що я маю, я можу сказати, що обидва ті "центри" — організоване завершення англізації української науки на еміграції. Якщо мати на увазі т.зв. Український Гарвард, то досить проглянути хоч би недавнє видання — "Народна воля, спеціальний випуск Гарвардського центру українських студій", щоб переконатися, якою малою мірою цей "центр" є український. Наприкл., на стор. 8 уміщена світлина керівної групи цього "центру", а в цій групі з-між п'яťох осіб тільки двоє — українці, причому це, мабуть, тільки номінальні, а не фактичні керівники його/бож цей "центр" — несаможиттєва установа/. Для трьох неукраїнців цієї групи українська мова, напевно, не є "живою мовою", якою вони могли б говорити й писати. Про керівника Канадського інституту українознавства відомо, що він української мови не знає, а його, цього інституту, торонтську філію очолює вже згадуваний вище в цій статті англізатор Юрій Луцький. Тим то цілком зрозуміло, що обидва ці "центри", Гарвардський і Канадський, не можуть користуватися українською мовою в своїй роботі й публікаціях. Д.Кислиця в своїй статті "Без фальшивих ідилій", надрукованій у ч.9 ж. "Нові дні" за 1977 р., інформує, що в Едмонтоні "буде більше видань англословних, ніж українською мовою", а в Торонто "найбільшим із запроєктованих видань... буде англословна енциклопедія українознавства". А якої якості будуть ці видання, це можна бачити на прикладах їхніх дотеперішніх примітивних періодичних видань — гарвардської "Резензії"? — В.Ч./ та едмонтонської "Журнала"? — В.Ч./. Тільки англійськомовний буде запроєктований у Гарварді кварталник "Harvard Ukrainian Studies". Боляче про-

сто читати в розісланій недавно складанці, що хоч у запроєктованому змісті цього видання серед п'ятнадцятиох авторів тільки троє чужинців, а решта — відомі наші науковці, в тому числі й О.Пріцак та Ю. Шевельов, але пишуть вони в цьому українському виданні на українські теми не по-українському! Чи це не абсурд, якщо не сказати гірше?

Тож майже саботажем можна назвати те, що Канадський інститут, мавши багато грошей, відмовився врятувати мою вже надруковану "Історію нової української літературної мови", а "український" Гарвард навіть не відповів на мого в цій справі листа.

Хоч серед працівників цих "центрів" і є певні українські патріоти, та їм у таких умовах користуватися українською мовою просто таки... ніяково. Все таки їм доводиться обертатися серед "справжніх" американських чи канадських професорів, для яких наша мова незрозуміла. Воно, бачте, неделікатно, та й посаду можна втратити.

Якщо й для цих "центрів" шукати історичної аналогії /так, як ото Ю.Ш. "знайшов" для всієї нашої еміграції в цих двох країнах/, то можна згадати українську дійсність з другої половини 19 сторіччя на Наддніпрянщині, коли українські наукові проблеми обговорювано так, як це висміяно в тодішній епіграмі:

Собирались малороссы
В тесном дружеском кружке,
Обсуждали все вопросы
На российском языке.

У такій ситуації тепер перебувають українські патріоти, працівники, наприклад, одеського "Українського державного університету", а може вже й київського. Ну, а О.Пріцак та І.Шевченко в "Українському" Гарварді, як і І.Лисяк-Рудницький у Канадському інституті, напевно, "обсуждают все вопросы" — in English.

САМОДИСКВАЛІФІКАЦІЯ ЯР.РУДНИЦЬКОГО

Репліка

Мій колишній шуряк Яр.Рудницький ушанував моє 75-річчя, що припало було на 1975 рік, глузуванням з моїх "адигейських" етимологій, надрукувавши в газ. "Свобода" з 2 липня 1975 р. пасквіль "В Парагваї — на слідах Влеса". Він тоді "побудував" пам'ятники Манилові, Мандриці й Чапленкові в тому "Порохваї", як він назву цієї країни "проетимологізував", але основний свій "удар" скерував на мене. Для цього він пов'язав мою наукову адигейську теорію з такими своїми "етимологіями", як "Порохвай", "Авс/т/ралія" /щоб була ця остання "етимологія" "гумористичніша", він викинув літеру "т", взявши її в дужки/, а також із "спадщиною Влеса". Але, заподіявши мені таку кривду, він через деякий час злякався свого зухвальства, бо знав, що я вмію на такі напади давати відсічі, і написав мені дуже "чемного" листа. Таких "чемних" листів я від нього не одержував навіть тоді, як ще була жива його сестра, а моя дружина. Ба й навпаки: він тоді вважав себе моїм зверхником, а мене трохи чи не своїм підданим і в одному з перших листів у Новому світі, як я прожив у США ще тільки два чи три роки, написав таке: "Годі Вам читати газети, краще подумайте, як би придбати хатчину". Я процитував це місце з пам'яті, бо мого листування з тих років уже в мене в хаті немає, але слово "хатчина" його. У цьому ж, "чемному" до мене листі він написав зовсім поважно: "При перенад/супер/обтяженні /? - В.Ч./справами, я не можу зайнятися й ексцерпцією Ваших статей і тому звертаюся оцим до Вас із проханням допомогти доброму ділу". Це оз-

начало, що він хотів би містити мої висміяні в пасквілі "адигейські" етимології в своєму словникуві. Але я мав проти цієї пропозиції деякі поважні міркування. Поперше, я вже раз давав такі "ексцерпції", але він їх не використав. Подруге, єдину мою етимологію назви "Галич", використану в його словнику, перекручено, бо, як він пізніше сказав мені, цю "ексцерпцію" зробили студенти /між іншим, це підтверджено і в віршованім пасквілі "Славкові...в шістдесятіріччє", надісланім мені анонімно/. Потретьє, це вже був не перший і не єдиний напад на мою теорію. Були вже факти явного саботажу з боку титулованих наших професорів та докторів В.Лева та В.Душника, з деякою підозрою, що до цього саботажу причетний був і Яр.Рудницький. Тим то я вже не відповів на його листа, а натомість вирішив боронитись у пресі, написавши репліку "Котрий із нас легко етимологізує?" Редактор "Свободи" відмовився мою репліку надрукувати, — так я її надіслав до "Українського життя" та "Нового шляху". Довгенко не відгукувався Яр.Рудницький на цю мою репліку, та, нарешті, таки ще раз написав. У "Новому шляху" з 22 жовтня цього 1977 р. появилвся його незграбний пасквіль "Українці, адигейці й Василь Чапленко". У цій писанині він уже прямо утотожнив мої наукові етимології з своїми "Порохвай" /як тепер написано в його тексті/ та іншими такими, що їх він нібито писав тоді, як у нього був "надмір гумору". Але цим разом він не згадав уже свого "гумористичного" "Авс/т/ралія" з тієї, либонь, причини, що мав їхати до Австралії відкривати "катедру українознавства". Показове для цього його писання й те, що він, полемізуючи з моєю реплікою, не навів її заголовка, бо боявся, щоб читачі її не прочитали. Його обурили мої етимології ро-

дових прізвищ його матері "Банах" та "Шавала", але він не дав етимології цих прізвищ, а через те й моїх "адигейських" не заперечив. Показове також для його крутійства те, що він обмежився тільки висловленням "кондоленції" газетам, у яких моя репліка була надрукована, та журналові "Українська книга", де надруковано схематичний проєкт мого етимологічного словника в дусі моєї адигейської теорії / до речі, без авторської коректи і через те з помилками, як я це сконстатував пізніше в числі I за 1978 р. цього журналу/, а не розглянув ані однієї моєї етимології з цього словника критично. Ну, а самими порівняннями з "Порохоховаями" та називанням "мрякобіссями" /це його "етимологія"!/ моїх етимологій заперечити не можна навіть тоді, як у нього буває "надмір гумору".

Утретє вилив на мене Яр. Рудницький "надмір" свого "гумору" у нісенітниці "Різдвяна майівка", що була надрукована в газ. "Свобода" 24 грудня 1977 р. А приводом до цього його нападу стала, очевидячки, моя етимологічна стаття "Походження назов місяця травня" /"Визвольний шлях", кн. 5 за 1977 р./. Він "гумористично" поєднав цю мою етимологію /власне, етимологію назви "май"/ з назвою індіанського племені майя /точніше: майя-кіче/. Хоч у моїй статті згадки про це плем'я немає, та він використав визначену в мене семантику назви "май" як "багатство" /на пасовища/, як — пізніше — "майно", "маєток". Він написав: "Ще далеко /? — В.Ч./ перед Різдвам Христовим вони як "маючі люди" — маї/по-нинішньому "капіталісти"/ переїхали/?-В.Ч./ Чорним і Середземним морями на Атлантийський океан і по довгій мандрівці осіли в Мехіканській затоці /на воді осіли? — В.Ч./, опанувавши "Юків-стан"/тепер Юкатан/і суміжні терени /розділка в "Юків-стан" його,

хоч це прикметник з іменником — В.Ч./ .Про те, що ця, як і інші в цім його пасквілі нісенітниця, яких не варто тут наводити, в нього пов'язані з моєю адигейською теорією, плюс його улюблений "жарт" з "Влесовою книгою", свідчать кількаразові згадки про неї в його тексті. Висловивши побажання, щоб П.Штепа в новому виданні свого "Словника чужослів" "включив"...слово "маївка" в розумінні подорожі в країну мехіканських маїв", він далі написав: "Різдвяні маївки на Юкатан /? — В.Ч./, Козумель /? — В.Ч./, Канкун /? — В.Ч./ і ін. /скорочення "ін." всередині речення його — В.Ч./ цікаві й позиточні /? — В.Ч./ не тільки з повищих /? — В.Ч./ причин. Для всіх прихильників чи послідовників влесо- й адигознавства вони — невичерпне джерело надхнень та інвенцій /? — В.Ч./, що їх годі знайти на інших теренах, не говорячи вже про нашу зблесену /мабуть, "звлесену" — В.Ч./ й поадижену Україну-неньку". Назву "Козумель" він також пояснює з таким "надміром гумору", мовляв, "українські маї", привізши з собою кіз, "охристили" цей "буйнотравистий острів", "порадившись своїх адигознавців", назвою "Козомель". І ще один такий "дотеп" нашого "гумориста" Слава: "Чечениця /не знаю, що це таке, — може, тамтешня назва "Чічен-Іца"? — В.Ч./ згідно з адигознавцями: від чеченців, що приїхали сюди разом із маями" /розділові знаки в цьому реченні авторів — В.Ч./.

Тільки редактори "Свободи" могли надрукувати таке блягузкання, та ще й уже третє у цьому дусі, не даючи разом з тим "об'єктові" такого "гумору" боронитися. А читачі "Свободи", напевно, не реготалися напередодні того Різдва, якому Я.Рудницький присвятив цю "маївку". Ну, й не виключене, що компетентні в мовознавстві одиниці з них могли зробити висновок, що Я.Рудни-

цький у цих трьох своїх пасквілях "самодискваліфікувався" як етимолог, бо усіма такими нісенітницями не зміг дискредитувати мене як етимолога.

А цю свою самодискваліфікацію він збільшив ще й тим, що, намагаючись скомпромітувати мої наукові етимології утотожнюванням їх із т.зв. народними етимологіями /це він зробив у другому своєму пасквілі/, у своєму англomовному словникові часто сам користується "методом" народних етимологій. Деякі з цих його "етимологій" я розглянув критично у своїй статті "Дещо про етимологізацію" /"Визвольний шлях", кн.5 за 1964 р./, написаній ще з позиції старої етимологічної науки, тобто до відкриття моєї адигейської теорії. Він, наприклад, пояснює назву тютюну "бакун" словом "бакати", прирівнявши його довільно до слова "пака-ти" /курити люльку/, дарма що слово "бакати" значить тільки казати "ба!" Отже, це в нього вийшло гірше, ніж навіть у справжній народній етимології, коли наші люди давніше переробляли слово "аероплан" на "гороплан", мовляв, "те, що літає вгорі". Козацьке прізвище "Гамалія" Яр.Рудницький пояснив ще фантастичніше, вивівши його від "емалія" - "гемалія" /? — В.Ч./, "гамалія" /? — В.Ч./, що нібито стала пізніше назвою шаблі: "гамалія" - "гамалійка". Насправді ж прізвище "Гамалія" прийшло в українську мову з турецької мови /за посередництвом, мабуть, татарської/, а турки це слово запозичили з арабської мови у формі "гамаліє", що значить "заробіток вантажника". Про тюркське "посередництво" в цій запозиці свідчить наявне в українській мові слово "гамалик", що значить "задня частина шиї", "зашийок" /звідси вислови "дати по гамалику, по зашийку" та слово "гамаликуватий" — "товстоший" /, а в ньому типовий тюркський наросток -"лик" та наго-

лос на кінцевім складі. А вантажники носили мішки з зерном тощо на шиї. Отже, первісне значення прізвища "Гамалія" було пов'язане з роботою вантажника. Ув отій своїй статті я тоді написав, що "таких необґрунтованих етимологій з надбання проф.Яр. Рудницького можна б вибрати більше"... Я тоді назвав такі його етимології "псевдоетимологіями", а він тепер цим словом називає мої незаперечні етимології.

А як узяти на увагу те, що проти моєї адигейської теорії виступив цілий гурт титулованих професорів та докторів/наук/разом з такими дилетантами, як С.Женецький, то людину не може не поняти розпач. Якби я був жид, то мої етимологічні праці були б спопуляризовані на увесь світ, і це була б заслуга всього жидівського народу. А наші "учені мужі" у вільному світі здібні тільки саботувати відкриття свого брата-українця. Через те мені доводиться або самому видавати свої етимологічні дослідження, або /як це я роблю останнім часом/ розсилати до чужих наукових бібліотек у машинописах.

ПОСТСКРИПТУМ. Коли я готував цю репліку до друку в книжці /а написав я основну її частину давніше, тільки не міг свого часу ні в одній нашій газеті надрукувати/, Яр.Рудницький "підкинув свіжого матеріялу" для своєї самодискваліфікації як українського мовознавця взагалі, а не тільки етимолога /зрештою, й етимологом може бути тільки добрий мовознавець/. Як відомо, у "Словнику чужослів" П.Штепи надруковано, що його рекомендував до друку Яр.Рудницький. Писавши про цей "Словник" у статті "Проти дилетантського спотворювання нашої мови на чужині" /"Визвольний шлях" за вересень 1977 р/, я висловив був здивування, що це шкідливе видання рекомендував

мовознавець Яр.Рудницький, хоч тоді в мене ще було трохи сумніву, чи то справді його рекомендація, а не якийсь маневр сприяги П.Штепи, що зумів вимантачити в патріота Івана Гладуна 12 тисяч доларів на це видання. Але пізніше в часописі "Наш голос", ч.7 за 1978 р. сам Яр.Рудницький підтвердив цю "рекомендацію" у власноручному листі, заголовленому "Піддержка/? — В.Ч./ букви "г". У цьому листі він прямо написав: "Щодо словника "чужослів" П.Штепи, то це правда, що я його рекомендував до друку". А далі він "умотивував" цю свою "рекомендацію" ось так безглуздо: "Як один із рідких в українському мовознавстві прикладів ідіолектного словника /тобто словника особистої, індивідуальної мови — ідіолекту/ ця праця має свою вартість через багатство індивідуальних /ідіолектних/ новотворів, але /? — В.Ч./ й пропущенням/? — В.Ч./ букви "г" в деяких словах, де воно /вона! — В.Ч./ повинно бути: /? — В.Ч./ наш сумний прояв що раз /? — В.Ч./ частішого "гекання" на еміграції чи, /кома моя — В.Ч./ як уже говорять і пишуть: "еміграція".

У цьому листі Яр.Рудницького його самодискваліфікація виявлена не тільки в підтвердженні отієї рекомендації, а й у невмінні висловити свої думки українською літературною мовою, ба й ув елементарних лінгвістичних помилках та в пунктуації. По-перше, усе останнє речення побудоване незграбно й неграмотно. "Через багатство", а потім "й пропущенням", та ще й "але" замість "та" чи тільки "й" /треба було: "через багатство... й через пропущення"/. Слово "буква" у нього узгоджене з середнім родом /"воно"/. Не знати, чому після "повинно бути" стоїть двокрапка, а після "чи" немає коми, яку я тепер поставив. Є ще такі в цьому його листі речення: "Моє ста-

новище щодо вдержання букви "г"/треба б:
"ставлення до збереження"/ в ... абетці"
та "Гратулюю Вам за її захищання на сто-
рінках "НГ". А подруге /якщо говорити про
елементарну теоретично-лінгвістичну по-
милку/, терміном "ідіолект" називають у
мовознавстві навички окремих людей ужива-
ти часто улюблених слів чи висловів / як
от у галичан "прошу пана" тощо/, а тим ча-
сом П.Штепа поставив перед собою "свідо-
ме" /якщо можна називати "свідомим" ви-
разний дилетантизм/ завдання викинути з
української мови всі слова іншомовного по-
ходження, замінивши їх своїми чи не свої-
ми новотворами.

Таку саму українську малописьменність
можна знайти в будь-якому іншому тексті
Яр.Рудницького, зокрема в отій його "Різ-
двяній маївці", але й відзначеного тут до-
сить для уявлення про його мовознавчу са-
модискваліфікацію.

+/ ПРИМІТКА до стор.60. /"Кігті й нігті"/

Цю відсіч В.Сварогові я написав був зра-
зу після того, як він "облив мене помями!"
Не змігши тоді цього тексту надрукувати в
пресі, я зробив був кілька копій машинопи-
су і розіслав декому з тих, кому це, на мою
думку, варто було знати. Але через те, що
про одержання цього тексту повідомив мене
в листі лише один із них, а після моєї піз-
нішої "реабілітаційної" нотатки не тільки
теперішній редактор "Н.днів", а й один із
читачів у "листі до редакції" цього журна-
лу такий собі земляк із Запоріжжя Тед/?—
В.Ч./Хохітва все таки вважають мою крити-
ку Сварогового редагування моїми особисти-
ми порахунками з цим останнім/між іншим,
цей "Т.Х." і далі дзюбає мене в своїх"ли-
стах до редакції", як от про мою полеміку з
Г.Костюком/, я вирішив оприлюднити це в кни-
жці.

В.Ч.

З М І С Т

Від автора.....	3
Наслідування Горация/вірш/.....	4

БЕЛЕТРИСТИКА

За онуччине добро.....	6
Олія.....	8
Меланчине покалічення.....	11
Батьківські сльози.....	13
Жива іграшка.....	15
Один.....	21
Про вдову Макариху.....	24
Брат.....	27
Жеретія.....	31
Пропаше самоувічнення.....	35

ПОЛЕМІКА

Дещо про "впорядкування і вступ" Юрія Шевельова у книжці Юрія Ше- вельова... чи то пак Юрія Шереха "Друга черга".....	46
"Кігті й нігті" В.Сварога.....	60
Хитра гра на еміграційні кон'юнк- турі одного нашого письменника....	77
Наша асиміляція згори.....	92
Самодискваліфікація Яр.Рудниць- кого.....	103
Примітка до "Кігті й нігті".....	110

Наклад - 250 прим.

КНИЖКИ ВАСИЛЯ ЧАПЛЕНКА

Красне письменство

МАЛОУЧОК, збірка оповідань /1927 р./
ПІВОРІЗ, історично-побутова повість /1943 р./
НА УЗГІР"І КОПЕТ-ДАГУ, повість /1944 р./
ЗНАЙДЕНИЙ СКАРБ, історично-побутова комедія /1944р./
МУЗА, збірка оповідань /1946 р./
ЛЮБОВ, збірка оповідань /1946 р./
УВЕСЬДЕНЕЧКИ, оповідання про дітей /1948 р./
ЧОРНОМОРЦІ, історичний роман /перша частина - 1948р./
ІСЬКО ГАВА, віршована сатира /1949 р./
У НЕТРЯХ КОПЕТ-ДАГУ, повість /1951 р./
ЛЮДИ В ТЕНЕТАХ, сатирична повість /1951 р./
ЧИЙ ЗЛОЧИН? - драма /1952 р./
ПІВТОРА ЛЮДСЬКОГО, повість /1952 р./
ЧОРНОМОРЦІ, історичний роман /цілість - 1957 р./
ЗОЙК, збірка оповідань /1957 р./
УКРАЇНЦІ, повість /1960 р./
ЗАГИБЛІ ПЕРЕМІТЬКА, повість /1961 р./
ДРАМАТИЧНІ ТВОРИ, збірка п"єс /1961 р./
ПІВОРІЗ, історично-побутова повість/нова редакція -
СПРАГА БЕЗСМЕРТЯ, збірка оповідань/1969р./ 1965 р./
МОЇ ВІРШІ, збірка /1974 р./
ЙОГО ТАЄМНИЦЯ, повість /1975 р./
СУМНА ДОЛЯ ДОБРОДІЯ БЕЗОРУДЬКА, повість /1975 р./
ПІСНЯ ПРО ЧАЙКУ-НЕБОГУ, збірка оповідань і п"єс/1977/
БЛИЗЬКЕ Й ДАЛЕКЕ та інші твори /1978 р./
МІЙ ГОЛОС У ПУСТЕЛІ, белетристика й полеміка /1979р./

Наукові праці

СОНЕТ В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ, історично-теоретична роз-
УКРАЇНІЗМИ В МОВІ М.ГОГОЛЯ /1948 р./ відка/1929 р./
МОВА "СЛОВА О ПОЛКУ ІГОРЕВІ" /1950 р./
УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА, ІІ ВИНИКНЕННЯ Й РОЗВИ-
ТОК, т.І /1955 р./
ДЕЩО ПРО МОВУ, збірка теоретичних статей /1959 р./
ПРОПАЩІ СИЛИ, історично-літературний дослід/1960р./
УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА, ІІ ВИНИКНЕННЯ Й РОЗВИ-
ТОК, т.ІІ, вип.І /1962 р./
АДИГЕЙСЬКІ МОВИ — КЛЮЧ ДО ТАЄМНИЦЬ НАШОГО СУБСТРА-
ТУ /1966 р./
НОВІ ЗНАДОБИ ДО ЕТНОГЕНЕЗИ СЛОВ"ЯН ТА ІНШИХ НАРОДІВ,
етимологічні дослід /1967 р./
ІСТОРІЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ /1970р./
ПІДСТАВИ АДИГЕЙСЬКОЇ ТЕОРІЇ /1971 - 1972/
ПОХОДЖЕННЯ НАЗОВ "РУСЬ", "РОСЬ"... /1973 р./
ПОХОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ПРИЗВИЩ НА - "-УК"... "-ЧУК"
/1973 р./
МОВНА ПОЛІТИКА БІЛЬШОВИКІВ НА УКРАЇНІ В 1950-1960-их
РОКАХ, дослідження й публіцистика /1974 р./
МОВНА ПОЛІТИКА БІЛЬШОВИКІВ, спроба історичної аналі-
зи /1976 р./

Василь ЧАПЛЕНКО. МІЙ ГОЛОС У ПУСТЕЛІ. 1979 р.

ВИПРАВИТИ ПОМИЛКИ

<u>Сторінка</u>	<u>Рядок</u>	<u>Надруковано</u>	<u>Треба</u>
7	5 згори	ворушилися	ворушилися
9	Внизу, під риском	пропущені рядки:	Павлик прокидається. Щось приємне лєскаче йому в но- сі. Він ураз до -
44	під віршем "Шерех історії"	дати ПРИМІТКУ:	
		Це я свого часу написав з приводу того, що й Ю.Шевельов про- бував був писати і навіть друкував вірші, але вони в нього виходили та- кі незграбні /як, між іншим, і в В. Державина/, що я їх в одній статті назвав "щелепопамними".	
54	17 згори	реалізм	реалізмів
87	1 знизу	догоді	догоду
98	7 згори	"Нью-Йорк-	"Нью-Йорк-